

92-3

L 238

FELIKSS CIELĒNS

BALTIJAS
STARPTAUTISKĀ
PROBLĒMA

B, R, L

Ritvaldis Jankus

32-3

238

delel

L

9

1399

FELIKSS CIELĒNS

BALTIJAS
STARPTAUTISKĀ
PROBLĒMA

Ritvaldis Jankus

1

9

4

8

V. BUMBĒRA APGĀDS „BURTNIEKS“ VĀCIJĀ

Autors

FELIKSS CIĒLĒNS, BIJ. ĀRLIETU MINISTRS
DZIMIS 7. 2. 1888. G. LATVIJĀ

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTEKA

92-

~~24-336~~

0304059959

Copyright by Verlag „Volkswille“ Max Denker, Stuttgart.

Herausgegeben unter Lizenz-Nr. US-W 1108 der Nachrichtenkontrolle der Militärregierung.

Druck: Schwäbisches Volksblatt, Günzburg a. d. Donau, Bürgermeister-Landmann-Platz Nr. 7

Auflage 2000, Juni 1948.

PRIEKŠVārds

Mans apcerējums par Baltijas starptautisko problēmu savā pirmtekstā bija iespiests Stokholmas „Latvju Ziņās“ 1947. g. martā un aprīlī. Papildināts un paplašināts šis teksts tagad iznāk atsevišķā grāmatiņā.

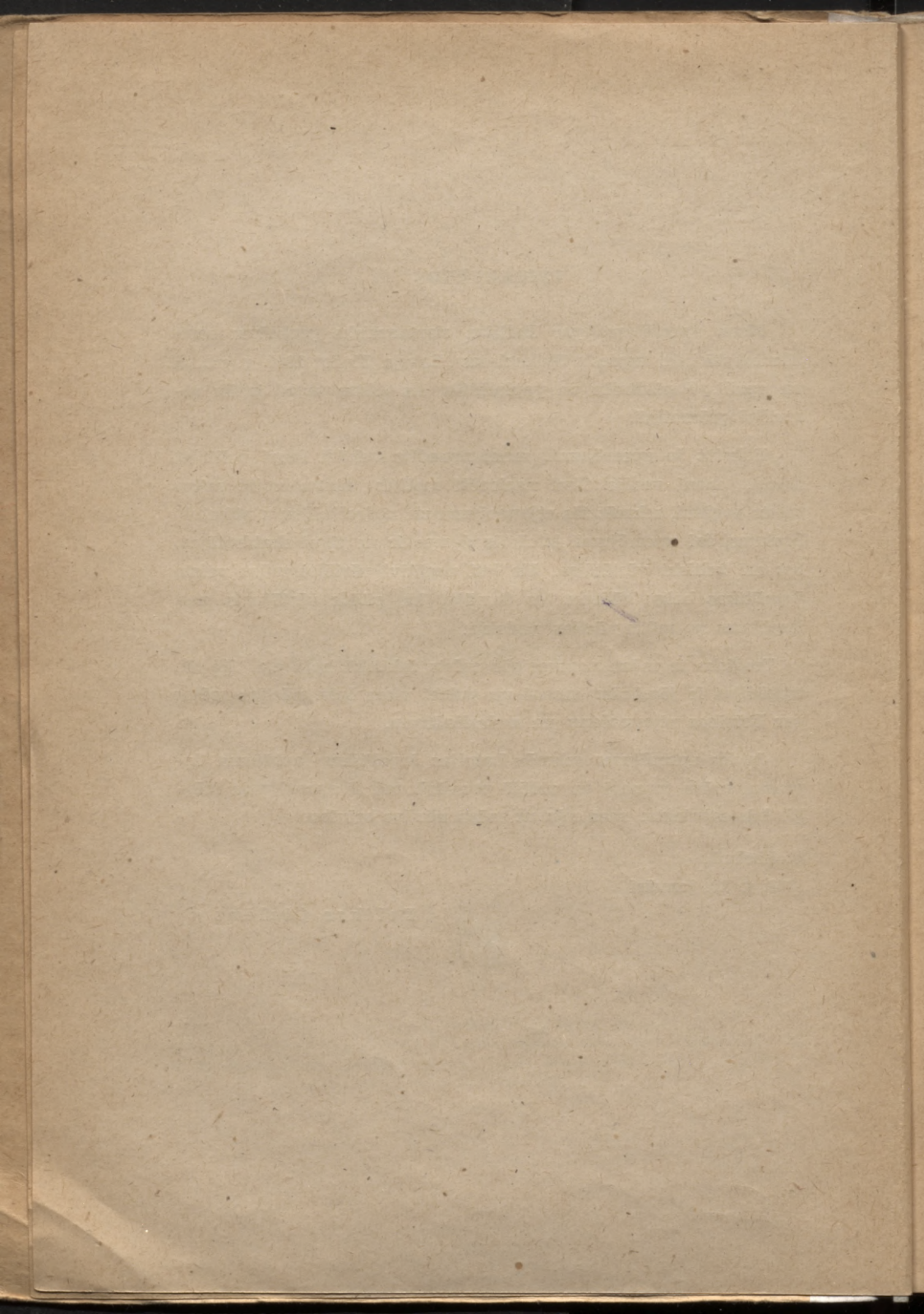
Rakstot šo apcerējumu, mani nevadīja nekādi šauri politiski mērķi, mani vadīja tikai nacionāli motīvi: noskaidrojot mūsu valsts pagātņi, sekmēt tās atjaunojumu un nodrošinājumu nākotnē. Protams, šai apcerējumā izteiktās domas ir ne tikai skaidrotājas, bet arī kritiski vērtētājas. Un ļoti negatīvi vērtējot mūsu valsts ārpolitikas beigu cēlienu, es domāju, ka citāds vērtējums nav iespējams no mūsu nācijas viedokļa.

Traģiska ir mūsu neatkarīgās valsts faktiskā bojā eja. No šīs traģēdijas ir jāmācās: vienot un pulcēt visas latv. nācijas spēku par brīvības atjaunošanu un nodrošināšanu.

Ja šis apcerējums sekmēs Latvijas ārpolitikas jautājuma izprasmī mūsu jaunajā un vidējā paaudzē, tad šī apcerējuma mērķis būs sasniegts: rast ceļu uz mūsu nācijas brīvību.

Stokholmā,
1948. g. 10. janvārī

Felikss Cielēns

IEVADS

Kas īstenībā **šodien** ir Baltijas starptautiskā problēma? Lai spētu atbildēt uz šo jautājumu, vispirms mēģināsim atbildēt uz citu jautājumu: kas **vakar** bija Baltijas starptautiskā problēma? Šie abi jautājumi stāv ne tikai tiešā vēsturiskā, bet arī politiskā kopsakarā.

Tāpēc mums jātēlo Baltijas starptautiskās problēmas vēsturiskā risinājuma gaita mūsu gadsimtena vienas trešās daļas laikā, no 1914. g. — 1947. g.

Latvijas neatkarīgās valsts vēsture vēl nav rakstīta. Tās lielo pagātņi šodienas jaunatne pat nepazīst. Diktātūru laiku oficiālās kroņu propagandas „ideoloģija“ to daudzkārt ir pulgojusi. Un patiesību sakot, pat lielākā daļa tagad dzīvās vecās paaudzes šodien vēl nemaz nezina, kas notika Latvijas neatkarības laikā aiz sedzotām vēstures kulisēm. Tautas Padomē, Satversmes Sapulcē, vēlākās saimēs, kā arī mūsu presē atspoguļojās tikai daļa mūsu vēstures, bet mūsu valsts dzīves, it īpaši mūsu ārpolitikas veidošanas darbs risinājās aiz slēgtām durvīm, aiz konfidencialitātes stingrajām sienām. Par to sprieda un lēma pavisam šaurās apspriedēs: ministru kabinetā, ārlietu ministrijas pāris cilvēku apspriedēs, parlamenta ārlietu komisijā, svarīgās apspriedēs ar citu valstu pārstāvjiem un dažreiz arī ārkārtējās, bet ļoti šaurās apspriedēs pie valsts prezidenta.

Šo apcerējumu es veltu it īpaši mūsu jaunatnei, kurai **rit** ar savu gribu un savām spējām būs aktīvi jārisina Baltijas problēma. Bet to viņa spēš tikai tad, ja īsti sapratīs, kas **vakar** bija un kas **šodien** ir Baltijas **starptautiskā problēma**.

BALTIJAS VALSTU TAPŠANA UN ATZĪŠANA

Pirmais pasaules karš Eiropas lielās politikas jo redzamā vietā izvirzīja Baltijas jautājumu, kas kopš Lielā Ziemeļu kara beigām 1721. g. vairs nebija nodarbinājis Eiropas diplomātiju. Vilhelmiskā vācu armija, satriecot cara armijas un padzenot krievus no Kurzemes, Rīgas un visas Baltijas telpas, pacēla Baltijas problēmu kā politiski un stratēģiski svarīgu jautājumu Eiropas lielajā spēlē.

Berlīnes diplomāti un stratēģi ļābi saprata Baltijas telpas ārkārtīgi svarīgo kā politisko, tā stratēģisko nozīmi: lielvalsts, kas politiski un militāri valda pār Baltiju, pārvalda visu Baltijas jūru, dominē pār Zviedriju un Poliju un pastāvīgi tur zem sava spiediena un sitiena Krievijas galvenos centrus: Pēterpili un Maskavu, tā līdz ar to pakļaujot savai gribai arī visu plašo Krieviju. Šo lielo politisko mērķi pirmajā pasaules karā par katru cenu gribēja sasniegt ķeizarskā Vācija, lai pēc tam nākošajā kara gājienā, izejot no šīm jaunajām varas pozīcijām, izplestu tālāk savu ietekmi un svaru Eiropā, Āzijā un visā pasaulē.

Kaut arī Baltijas telpa bija itin svarīgs pašmērķis vācu-prūšu nacionālistiem kā jaunās „Ostlandes“ zeme, lai tur kolonizētu ap 2 milj. vāciešu, bet zemi pārvērstu par ģermānizētu Austrumprūsiju Nr. 2, tomēr Berlīnes militāristiem un tālbraucējiem diplomātiem Baltija bija pirmā kārtā līdzeklis grandiozu ārpolitisku mērķu sasniegšanai.

1918. g. martā, slēdzot mieru Brestļitovskā ar Ļeņina-Trocka valdību, ķeizarskā Vācijas diplomāti nodiktēja pasaules revolūcijas lielmeistariem nožēlojamus kapitulēšanas noteikumus un iebāza Vācijas kabatā „starptautiskās tiesības“ uz Baltijas telpu. Bet pagāja nedaudzi mēneši, kad šīs Vācijai piederošās „starptautiskās tiesības“ izkūpēja kā viegli dūmi. Kad lielā kara galvenajā frontē savu darbu beidza primārie politikas instrumenti: lielgabali, tanki, ložmetēji, 1918. g. 11. nov. pamiera un 1919. g. 28. jūn. miera noteikumā, ko Francija un Anglija nodiktēja Vācijai, atcēla „starptautiskās tiesības“, ko Vācija ieguva Brestļitovskā no

Krievijas, bet atstāja Baltijas starptautisko problēmu pagaidām atklātu, neizšķirtu. Vācija pirmajā pasaules karā izvirzīja Baltijas starptautisko problēmu, bet to neizšķīra sev par labu. To citi spēki izšķīra citā virzienā.

Pirmais pasaules karš radīja pavisam jaunu spēku samēru Eiropā un it īpaši tās plašajā austrumu un centrālajā daļā. Trīs lielle nezvēri, kas tautas važās turēja un karus cēla Eiropā XVIII un XIX gs., nu bija nozuduši pavisam no Eiropas lielās politiskās un stratēģiskās spēles galda: prūsiskā Vācija, Habsburgu Austro-Ungārija un krievu cara imperija.

Ja ķeizarkās Vācijas satriekšana pirmajā pasaules karā bija svarīgs un labvēlīgs priekšnoteikums Baltijas valstu tapšanai, tad, bez šaubām, tās uzvara par Krieviju un krievu izdzīšana no Baltijas telpas savkārt bija svarīgs un labvēlīgs priekšnoteikums Baltijas valstu tapšanas procesā, bez kuŗa vispārīgi Baltijas valstu problēma kā starptautisks jautājums toreiz nebūtu pacēlusies.

Krievijas cara imperija, kas gadu simtos bija celta un kļuvusi tik varena, ka XIX gs. tā lielā mērā dominēja Eiropā, pirmā pasaules kara laikā neizturēja vēsturisku pārbaudījumu un totāli sabruka lielajā, sarkanajā, vulkāniskajā izvirdumā, ko sauc par oktobra revolūciju. Šie lielle notikumi bija pat galvenie priekšnoteikumi neatkarīgo Baltijas valstu tapšanas procesā.

Kā militāra, politiska un saimnieciska spēka faktors Krievija 1918. un 1919. g. nozuda ne tikai no Eiropas skatuves, bet arī no tās Baltijas palodes, ko cars Pēteris Lielais 20 gadu ilgā karā bija atņēmis Eiropai.

1919. g. Padomijas karaspēks, kas mācās virsū jaunizsludinātajām patstāvīgajām Baltijas republikām, nebija vēl izveidojies, jo vecā krievu armija bija pilnīgi sabrukusi, bet jaunā padomju sarkanā armija vēl atradās dibināšanas stāvoklī. Starp sarkanarmijas daļām vienīgi latviešu strēlnieku pulki bija īsts karaspēks: labi organizēti, īstu virsnienu vadīti un kaujās norūdīti. Tos Maskavas valdība virzīja pret jaunformēto Latvijas nacionālo armiju. Tāpēc pēdējai sākumā bija jācieš grūtības un pat neveiksmes.

Nav jāaizmirst arī, ka šai vēsturiskajā momentā jaunās Polijas karaspēks stāvēja garā frontē pret Moskoviju, bet, galvenais, paši krievi frontu frontēs kāvēs savā starpā kā nelabie.

Šie vēsturiskie notikumi bija liktenīgi izšķirīgi Baltijas valstu pirmajā cīņā par patstāvību.

Maskavas valdība 1920. g. noslēdza miera līgumus ar Baltijas valstīm: Igauniju 2 februārī, ar Lietuvu — 12. jūlijā un ar Latviju — 10. augustā. To viņa darīja ne tāpēc, ka Baltijas valstis būtu sakāvušas Padomju Krieviju un piespiedušas to kapitulēt. Tai laikā „pasaules revolūcijas“ galveno lielmeistaru — Ļeņina un Trocka — galvās ļoti augsti bija sakāpusi komunistiskās pasaules revolūcijas taisīšanas dvinga, un viņu acīs pa Baltijas koridoru un jūru gāja krievu sarkanās armijas un flotes īsākais ceļš uz topošo komunistisko padomju Vāciju un vēl tālāk uz sarkano cerību miglā tīto padomju Eiropu. Tomēr 1920. g. pirmajā pusē šie viltīgie politiķi un revolūcijas diplomāti gribēja Baltijas zonā uz laiku piekāpties, lai atvilktu savus militāros spēkus no šīs frontes uz draudīgākām frontēm. Balto kazaku ģenerālis Denikins 1919. g. oktobrī jau bija aizjājis līdz Orlai, lai dzītos uz Maskavu. Admirālis Kolčaks 1920. g. sākumā turēja savās rokās gandrīz visu Sibīriju un draudēja velties ar saviem spēkiem uz Volgu. Bet poļu tautas un kara spēka vadonis ģenerālis Piłsudskis tad ar savu jauno, bet spēcīgo armiju stāvēja Ķijevas pievārtē un grasiņās atskaldīt Krievijai ne tikai Baltkrieviju, bet pat visu Ukrainu.

Kad Maskavas valdība slēdza ar Baltijas valstīm miera līgumus un uz „mūžīgiem laikiem“ atzina tām tiesības uz neatkarību no Krievijas valsts, tad Kremļa vīru rīcībā bija diezgan lieli militāri spēki, ja tos salīdzina ar Baltijas valstu spēkiem. Tas izpaudās uz āru jau 1920. g. pirmajā pusē, kad Krievijas revolūcijas jaunais kara spēks deva nāvigus triecienus krievu pretrevolucionāriem spēkiem, bet it īpaši tā paša gada otrajā pusē, kad sarkanās armijas pēkšņie triecieni spieda poļu armiju strauji, pat ļoti strauji atkāpties līdz pat Varšavas austrumu priekšpilsētai Prāgai, kuŗas pievārtē pasaules revolūcijas armijas politiskais komisārs latvietis Jūlijs Daniševskis jau bija sastādījis sarkanās padomju Polijas komunistisko valdību no īstiem poļu Kūsiniekiem un kairi sapņoja par līdzīgu mesijānisku misiju Berlīnes pievārtē.

Ar ļoti lielu spēku piepūli un ar jo aktīvu Francijas militāro speciālistu palīdzību Polijai izdevās atspiest atpakaļ uz austru-

miem sarkano Krievu lavīnu un beidzot rast kompromisa mieru ar Padomju Krieviju. (Krievu-poļu mieru parakstīja 1921. g. martā Rīgā, Melngalvju namā).

Ja jaunās Baltijas valstis 1920. g. pirmajā pusē nebūtu prasītas pašas veidot savu patstāvīgu ārpolitiku un tālredzīgu diplomātiju — noslēdzot šai momentā mieru ar Maskavu un izejot ārā no spēku mēritājas spēles Austrumeiropas kara laukos — tad ļoti varbūtēji, ka tās būtu gājušas bojā jau 1920. g. otrajā pusē.

Krievu sarkanā armija nekādā ziņā nevarēja doties tāli ejošās stratēģiskās ofensīvās pret baltajiem krievu ģenerāļiem un Poliju, atstājot nedrošībā Baltijas svarīgo fronti, no kurienes varēja viegli apdraudēt Pēterpili un pat Maskavu. Tāpēc Kremlim vajadzēja, noslēdzot šeit mieru, neitrālizēt šo stratēģisko zonu.

Bet ja Baltijas valstis pašas būtu gribējušas savu karu turpināt un to saskaņot ar krievu pretkomunistiskām valdībām līdz sarkanās armijas galīgai satriekšanai un boļševisma varas pilnīgai likvidēšanai — kā to toreiz vēlējās viens otrs īsredzīgs Baltijas politiķis — tad Kremļa stratēģi no savas puses nebūtu vis snauduši politiski un stratēģiski tik svarīgajā frontē, kāda bija Baltijas zona, pa kuŗas ostām no Anglijas un Francijas ieplūda lielā daudzumā spēcīgi ieroči un munīcija ne tikai Baltijas valstu armijām, bet jo sevišķi krievu baltā ģenerāļa Judeniča armijai, kas 1919. un 1920. g. maiņā kopā ar spēcīgā ģen. Laidonera vadīto igauņu armiju nonāca jau līdz Pēterpils dienvidrietumu vārtiem. Ja Baltijas valstis pašas nebūtu 1920. g. pirmajā pusē pārtraukušas karu pret Padomju Krieviju, tad Kremļa politiķi un stratēģi būtu pārgājuši izšķirīgā ofensīvā pret baltiem krievu ģenerāļiem un Poliju tikai tad, kad jau ar koncentrētiem lieliem spēkiem viņi iepriekš būtu devuši nāvīgus triecienus Baltijas valstu armijām.

Vai pēc tam Polijai vienai pašai būtu tik daudz militāra spēka, lai izdzītu sarkanos krievus ārā arī no Baltijas telpas? Tas stipri apšaubāms, ja atminamies, cik grūti 1921. g. Polijai izdevās padzīt krievus no savas zemes, nesasniedzot šīs savas zemes ideālās „vēsturiskās robežas.“

Bet vai šī 1920. g. Baltijas valstu patstāvīgā, separātā miera politika pret boļševistisko Padomju Krieviju galu galā tomēr ne-

bija īsredzīga? Vai nebūtu daudz gudrāk un tālredzīgāk rīkojušās Baltijas valstis, ja tās savā kara politikā un savā karā būtu saskaņojušās ar visām krievu pretkomunistiskām valdībām un ar Poliju? Vai tad vienā kopējā ofensīvā nebūtu bijis iespējams dot iznīcinātāju triecienu sarkanarmijai un līdz ar to likvidēt uz mūžīgiem laikiem boļševiku briesmas? Vai tā nebūtu bijusi vispareizākā Baltijas valstu un Polijas rīcība?

Man nav ne mazāko šaubu par to, ka 1920. gadā militāri bija iespējams pilnīgi sakaut sarkanarmiju un politiski likvidēt boļševiku diktatūras varu Krievijā, ja Baltijas valstis un Polija būtu to gribējušas sasniegt un attiecīgi virzījušas savu stratēģiju un ārpolitiku. Maskavas toreizējie militārie spēki bija par vājiem, lai izturētu Baltijas valstu, Polijas un visu krievu balto ģenerāļu armiju saskaņotu, koncentrētu uzbrukumu, kas vērstos tieši pret Maskavu. Ar šādu uzbrukumu boļševisma varu toreiz varēja likvidēt 5—6 mēnešu laikā. Bet Baltijas valstu un arī Polijas valdības apzināti un noteikti nevēlējās to darīt; tās noraidīja Parīzes uzmuninājumus saskaņot baltiešu un poļu karu pret Krieviju ar krievu pretrevolūcionāro ģenerāļu karu pret boļševismu līdz pilnīgai boļševiku varas satriekšanai. Kāpēc Baltijas valstis un Polija to nedarīja?

Tāpēc, ka toreiz viņām pašām bija sava patstāvīga ārpolitika, savī kara mērķi un arī savs karš pret Krieviju, un tie nebija saskaņojami un savienojami nedz ar krievu balto reakcionāru politiskajiem centieniem, nedz ar Francijas valdības mērķiem pretkomunistiskajā karā. Baltie krievu ģenerāļi, kas vadīja savu pilsoņu karu pret boļševikiem, politiskā ziņā bija totāli stulbi. No boļševikiem atbrīvotajos rajonos viņi rīkojās kā briesmoni un nevēlējās atdeva muižniekiem revolūcijā atņemto zemi, pēra zemniekus, kāva nost visus revolūcionārus. Viņi gribēja atjaunot agrāko, nedalāmo, lielo Krieviju un agrāko krievu cara patvaldību. Agrākās cara Krievijas svešautiešiem viņi neatzina nekādas īpatas nacionālas tiesības un ļauni grieza zobus pret Baltijas tautām, kas uzdrošinājušās noziedzīgā kārtā atdalīties no lielās, varenās „matuškas“. Pat Polijas patstāvību viņi cieta ar gariem zobiem un turēja jo ļaunu prātu pret poļu tautas vadoni ģen. Piłsudski.

To visu zināja Baltijas valstu un Polijas atbildīgie politikas lēmēji un veidotāji, un tāpēc, kā mazāko ļaunumu Baltijas valstīm un Polijai, izvēlējās boļševikus, ļaujot pēdējiem sakaut krievu baltos ģenerāļus. Pretējā gadījumā, kopā ar baltajiem krieviem sakaujot boļševikus, Baltijas valstu un Polijas armijas satiktos gan ar balto krievu armijām kā sabiedrotie kara draugi uz pusstundu Maskavā, lai tūlīt pēc tam sāktu kauties savā starpā uz dzīvību un nāvi katrs par savu politisko mērķu sasniegšanu. Un tādā, ļoti grūtā karā starp baltiem krieviem un baltiešiem — poļiem ne Francija, ne arī Anglija neatbalstītu pēdējos, kādēļ šāds karš būtu ā priori pazaudēts, vismaz Baltijas valstīm.

Baltijas valstis slēdza separātu mieru ar Padomju Krieviju, lai tādā ceļā sargātu savu dārgi iegūto de facto patstāvību un lai piespiestu Franciju un Angliju pasteigties ar savu de jure atzišanu, kas tika vilcināta, lai nesakaitinātu varbūtējās lielās Krievijas varbūtējos baltos valdniekus.

Baltijas valstis un Polija 1919. un 1920. g. nebija akli instrumenti Parīzes un Londonas „reakcionāro buržuju” rokās viņu toreizējā vispārējā pretkomunistiskajā spēlē, kā to vēl šodien pasaules presē melīgi apgalvo Padomijas uzpirktie skribenti. Baltijas valstis un Polija savu nacionālo mērķu sasniegšanai veidoja savu pārstāvīgu ārpolitiku Krievijas problēmā un sadarbojās ar Franciju un Angliju par tik, par cik tas viņām bija vajadzīgs un iespējams.

Polija un Baltijas valstis savā pirmajā militārajā cīņā par pastāvēšanu un atzišanu pret austrumu ienaidnieku, pret revolūcionāro Krieviju uzvarēja tāpēc, ka aiz tām militāri stāvēja rietumu frontes uzvarētājas demokrātiskās lielvalstis: Francija, kuru toreiz vadīja tādi enerģiski vīri kā valsts prezidents Puankarē un ministru prezidens Klemanso, un Anglija, kuras ārpolitiku dzina uz priekšu divi lielie, dinamiskie „švunkrati” — Loid-Džordžs un Vinstons Čerčils. Francija un Anglija ar Padomju Savienību formāli starptautiskā karā neatradās, bet faktiski zināmā mērā karoja ar to: sūtīja ieročus un municiju, speciālistus uz visām krievu pretkomunistu frontēm un dažās vietās izsēdināja pat savu kara spēku daļas: Anglija Murmanskā un Archangelskā, Francija — Odesā.

Un neskatoties uz to, ka Padomju Krievija ar attiecīgiem miera līgumiem bija de jure atzinusi Baltijas valstis jau 1920. g., Anglija un Francija atzina de jure Latviju un Igauniju 1921. g., bet Lietuvu tikai 1922. g. Kāpēc viņas kavējās atrisināt starptautisko tiesību plāksnē Baltijas problēmu tā, kā to vēlējās Baltijas nācijas?

Anglijas ārlietu ministrs lords Balfurs Anglijas vārdā de facto atzina Latvijas neatkarīgo valsti jau 1918. g. 11. nov., tātad 7 dienas vēl pirms 18. novembra, pirms Latvijas neatkarīgās valsts oficiālās izsludināšanas. To bija panācis Zigfrīds Meierovics, kas par Latvijas pirmo ārlietu ministru arī kļuva tikai 18. novembrī, bet pirms tam attīstīja veiklu un enerģisku diplomātisku darbību Londonā Latviešu Nacionālās Padomes uzdevumā.

Parīzes (Versaļas) miera konferences laikā 1919. g. Anglijas pārstāvis Baltijas komisijā ļoti saprātīgi un enerģiski aizstāvēja Latvijas un pārējo Baltijas valstu atzīšanu no uzvarētāju lielvalstu puses, bet Francijas un it īpaši Amerikas Savienoto Valstu pārstāvji to, dažādu motīvu dēļ, noraidīja. Toreiz, 1919. g., Francijas valdība vēl spekulēja uz krievu kontrrevolucionāro spēku uzvaru, lika savu politisko kārti uz varbūtēju drīzu Kolčaka valdības uzvaru. Un tā kā nacionālistiskie un reakcionārie krievi neatzina Baltijas tautām pat starptautiski garantētu autonomiju Krievijas lielvalsts robežās, tad arī Francijas valdība 1919. g. negribēja politiski angažēties Baltijas valstu neatkarības lietā. ASV toreiz ļoti negatīvi vērtēja Eiropas saskaldīšanos pārāk daudzās sīkās, patstāvīgās valstīs, jo atzina, ka tas varētu traucēt vispārējo saimniecisko apgrozību un attīstību.

Seit jāsaaka daži vārdi tuvāk par 1919. gada Parīzes miera konferences Baltijas komisijas darbību. Tās sastāvā iegāja Anglijas, Francijas, ASV un Itālijas pārstāvji. Tās priekšsēdis bija Anglijas pārstāvis — E. Hovards. (Komisijas protokolus ilgu laiku uzskatīja par konfidencialiem. Vēlāk ar tiem iepazīnos Francijas ārlietu ministrijas archīvā).

Baltijas komisijai memorandus un notas iesniedza jauno Baltijas valstu (Igaunijas, Latvijas un Lietuvas) delegācijas un tā uzklauzīja arī šo delegāciju pārstāvju mutiskus paskaidrojumus. Baltijas komisijai memorandu iesniedzis un mutiskus paskaidrojumus

devis arī nacionālās Krievijas pārstāvis, sūtnis Parīzē Maklakovs, kas bija krievu demokratiskās valdības pārstāvis. Viņš noteikti vērsies pret Baltijas valstu neatkarību. Arī starptautiski garantēta autonomija nav dodama Baltijas tautām. Krievu valdība došot tām vietējo pašvaldību, bet tā esot Krievijas iekšējs jautājums. — Komisija uzklusījusi arī Baltijas vāciešu pārstāvi: baronu Meiendorfu, bij. Krievijas Valsts domes deputātu un Vidzemes muižniecības priekšnieku. Izceļot Baltijas vāciešu sevišķos nopelnus Baltijas saimnieciskajā attīstībā, Meiendorfs prasījis vācu minoritātes sevišķu tiesību aizsardzību starptautiskā veidā.

Komisijas slēgtās sēdēs par Baltijas valstu starptautisku tiesisku atzīšanu uzstājies vienīgi Anglijas delegāts E. Hovards. Šeit atzīmēsīm kādu viņa runu. Viņš izrāda latviešu tautas sarežģīto apstākļu aprīņojamu izpratni. Tagad latvieši esot radikāli noskaņoti. Latviešu vārdu tālu esot zināmu darījuši latviešu sarkanie štrēlnieki. Bet izdarot plašu agrāro reformu un demokrati-zējot valsts iekārtu un dzīvi, Latvijas sabiedriskā un politiskā iekārta stabilizēsies un valstij paredzama droša un mierīga iekšēja attīstība. Kaut gan Hovards bija konservatīvs kungs, bet attiecībā uz Latviju izrādīja lielu politisku gudrību un tālredzību.

Latvijas delegācijas uzstāšanās 1919. g. Parīzes miera konferencē bija jaunās Latvijas valsts pirmā lielā diplomātiskā akcija. Šeit diplomātiskā formā izpaudās latviešu nācijas noteikta politiskā cīņa pret Krievijas lielvalsti, vācu okupācijas armiju un Baltijas vāciešiem, par Latvijas neatkarīgās demokratiskās republikas starptautisku atzīšanu.

Atminoties 1919. g. miera konferenci un Latvijas delegācijas darbību, godam pieminēsīm tos Latvijas delegācijas locekļus, kas miruši: Tautas Padomes priekšsēdētāju Jāni Čaksti un Latvijas pirmo ārlietu ministru Zigfridu Meierovicu, kā arī tos, ko 1940. gadā apcietināja un varbūt nobendēja krievu okupācijas vara: Marģeru Skujenieku, Arvedu Bergu un Jāni Sesku. (Delegācijā vēl darbojās O. Grosvalds un šo rindu autors).

Latvijas un Igaunijas valstu neatkarību Anglija, Francija un Itālija atzina starptautisko tiesību (de jure) nozīmē tikai 1921. g. 26. janv., bet Lietuvas neatkarību tikai 1922. g. 20. dec. Francija 1921. g. sākumā bija grozījusi savu politiku Baltijas problēmā, jo

tagad Kolčaks un citi baltie krievu ģenerāļi bija pilnīgi sakauti un vairs nevarēja būt tās rokās figūras Eiropas lielās politikas spēlē. **Pasaules politikā Baltijas starptautiskā problēmā uzvarēja Anglijas viedoklis.** Tam vēlāk, 1922. g. 22. jūl., pievienojās arī Amerikas Savienotās Valstis, atzīstot de jure Latvijas un Igaunijas valstis.

ASV demokrātu prezidents Vudro Vilsons 1918. g. gan pirmais un jo augsti pacēla lielus un taisnīgus pasaules politikas principus par visu tautu vienlīdzību un brīvību, par visu tautu tiesībām uz nacionālu pašnolemšanos, kas viss tik ļoti aizrāva uz cīņu par nacionālo brīvību dažādas nebrīvas un nepatstāvīgas tautas, bet savā praktiskā politikā jau 1919. g. un vēlāk vēl noteiktāk ASV uzgriezta pilnīgi muguru šiem principiem, ieslīgstot pilnīgā izolācionismā un vienaldzībā pret Eiropas problēmām vispār. ASV republikāņu partijas vadībā palika ārpus Tautu Savienības, ārpus Eiropas politikas līdz pat otrā pasaules kara priekšvakaram. Tāpēc arī šai posmā tās nevarēja figūrēt kā faktors Baltijas valstu starptautiskās problēmas risināšanā.

Tik sarežģīts bija neatkarīgo Baltijas valstu tapšanas un starptautiskās atzīšanas process. Lielu katastrofāli, starptautiski satricinājumi bija izšķirēji priekšnoteikumi, kas Baltijas problēmu izvirzīja kā Eiropas lielās politikas **starptautisku jautājumu.**

Protams, nekādi starptautiski apstākļi pašī par sevi nebūtu izvirzījuši Baltijas valstu starptautisko jautājumu, ja pašas Baltijas tautas nebūtu aktīvi uzstājušās par savu pilnīgu nacionālo pašnolemšanos suverēnu, neatkarīgu valstu veidā. Pamatfaktors, kas radīja Baltijas valstis, bija igauņu, latvju un lietuvju tautu griba un cīņa. Attēlot nacionālās gribas attīstību un brīvības cīņas, tas neietilpst šī apcerējuma tematā. Tomēr schematiski skicēsim latviešu nacionālās un politiskās pašdarbības vēsturisko attīstību.

Līdz ar Latvijas valsts nodibināšanu noslēdzās cīņa par nacionālo un politisko brīvību. Noslēdzās liels vēsturisks posms latviešu tautas saimnieciskā, nacionāli-kultūrālā un politiskā attīstībā.

Nacionālā atmoda XIX g. s. vidū un nacionālās kultūras uzplaukums izveidoja nacionālu pašapziņu. Radās moderna nacionāla kultūra, kas īpati atšķīrās no vācu un krievu. No nacionālās atmodas laika līdz neatkarīgās valsts laikmetam šī īpatnā nacionālā kultūra kāpināja latviešu tautas nacionālo pašapziņu līdz vare-

nai nacionālai gribai. It sevišķi to sekmēja literatūra, ko vainagoja Raiņa augstvērtīgā dzeja.

Demokratijas idejas un brīvības principus XIX g. s. beigās latvju tautā sāk paust jaunā strāva, kas 1905. gadā kļūst par latviešu tautas revolūciju pret politiskiem un nacionāliem apspiedējiem: pret krievu carismu un vācu muižniecību. Brīvības tieksme dziļi iesakņojās latvju tautā. Nekādi upuri nebiedēja to. Brīvības ideoloģijas paudēji audzēja tautā pašapziņu, drosmi un varonību.

Politiski neapzinīgā veidā, nacionāli ļoti augstā sabangojumā lauzās uz āru latvju varonība pirmajā pasaules karā: latvju strēlnieku kaujas epopējās pret vāciešiem. Politiski noteiktā un nacionāli apzinātā veidā šī varonība izpaudās brīvības karā no 1918. līdz 1920. g. Pastāvīgās, sarežģītās un grūtās kaujās pret krieviem un vāciešiem aiziet it īpaši 1919. gads. Šo tautas varonību nesa nacionālā vienprātība, ko radīja lielais laikmets, sanesdams kopā visas ciltis, šķiras un partijas ap vienu mērķi: par Latvijas brīvību un neatkarību!

Šis laiks, tiešām, bija liels latvju tautai: pirmoreiz kopš uz šīs zemes skan latvju valoda radās vienota latvju nācija un apvienota Latvijas neatkarīga valsts. XIII g. s., kad nacionālā brīvība gāja bojā, tad latvji bija saskaldīti vairākās patstāvīgās valstīs un pavaltīs. Gandrīz 700 gadus latvji bija tauta bez savas politiskas vēstures, bez savas valsts, svešu kungu valdīti, mētāti starp svešām varām, dalīti starp svešām valstīm un administratīvām vienībām. It īpaši uzsverama ir latgaļu labprātīgā iesaistīšanās kopējā latvju nācijā un valstī, kaut arī vēstures likteņi tos ilgotnēm bija šķīruši no pārējās tautas. Tas, bez šaubām, latgaliešu lielā kultūras darbinieka un politiskā vadoņa Franča Trasuna izcils nopelns.

Lielais laikmets dziļi ietekmēja visas sabiedriskās šķiras un politiskās partijas. Uz laiku otrā vietā atlika to, kas šķīr, bet pirmā vietā izvirzīja to, kas vieno. Visus apvienoja viens mērķis: nodibināt nacionāli neatkarīgu valsti uz demokratiskiem pamatiem. Toreizējos vēsturiskajos apstākļos visi vienprātīgi atzina: **nacionāli patstāvīga valsts var dibināties tikai uz demokratiskas iekārtas un demokratisas ideāli reālizējami tikai nacionāli patstāvīgā valstī.**

Neatkarīgā Latvijas valsts dzima kā nacionālās un politiskās brīvības gribas piepildījums.

Valdot krievu carismam, latviešu pilsoniskie nacionālisti bija ļoti mēreni savās nacionālās prasībās: latviešu valodas tiesības un vietējā pašvaldība. Radikālākas domas par Latvijas nacionālo jautājumu pauda demokratiskais virziens. Jau 1905. g. revolūcijas priekšvakarā Latviešu sociāldemokratu savienība izvirzīja prasību par Latvijas valstisko, politisko autonomiju Krievijas demokrātiskās federatīvās republikas savienībā. Tātad Latvijas valsts idejas pirmie paudēji ir šīs nacionāli revolūcionārās organizācijas ideologi: Miķelis Valters, Jānis Akuraters un Ernsts Rolavs. Lielā latv. sociāldemokrātiskā partija, kas vadīja 1905. gada kustību, prasīja gan tautas nacionālās pašnoteikšanās tiesības, bet toreiz konkrēti neizvirzīja Latvijas politiskās autonomijas prasību. Partija prasīja Latvijas demokrātisku pašvaldību. Rainis gan jau 1905. gadā iestājās par Latvijas valstisku autonomiju. Pēc 1905. gada arī daži citi sociāldemokratu ideologi pievienojās šai idejai. Jānis Jansons prasīja Latvijai plašu politisku autonomiju, it īpaši ņemot par paraugu Somijas valstisko autonomiju, kādu tā ieguva 1906. gadā. Sevišķi gribu minēt Margēra Skujnieka grāmatas un rakstus par Latvijas nacionālo jautājumu. Šie Skujnieka raksti ir izšķirīgi veidojuši mūsu valstiskās nacionālās patstāvības domu. Arī šo rindu autors ir iestājies par plašu Latvijas valstisku autonomiju, kā referents Latvijas sociāldemokrātiskās partijas 1914. gada kongresā, iesniedzot Latvijas politiskās autonomijas tezes un 1916. gadā Šveicē publicēdams sīki izstrādātu politiskās autonomijas projektu, kurā paredzēta Latvijas Satversmes Sapulce un Latvijas Saeima.

Kad Krievijā 1917. gada martā izcēlās demokrātiska revolūcija, tad visi latviešu politiskie virzieni (izņemot komunistus) vienoti iestājās par Latvijas politisko autonomiju Krievijas demokrātiskās federatīvās republikas ietvarā. Bet kad krievu demokrātiskās aprindas izrādīja nēvēlēšanos pārveidot Krievijas republiku uz federatīviem pamatiem un nespēju izveidot demokrātisku iekārtu, tad radās domas par Latvijas pilnīgu atdalīšanos no Krievijas un par neatkarīgas suverēnas Latvijas republikas nodibināšanu. Pēc komunistu apvērsuma, 1917. g. novembrī, latviešu politikā straujā

tempā izkristalizējās uzskats par nepieciešamību uzsākt cīņu par pilnīgi suverēnu neatkarīgu Latvijas valsti. Bez šaubām, ASV prezidenta Vudro Vilsona uzstāšanās 1918. g. janvārī par visu tautu tiesībām uz nacionālu pašnoteikšanos arī sekmēja neatkarības idejas izplatīšanos latvju tautā.

Nacionālās pašnoteikšanās prasība un demokrātijas ideja atrada savu konkrēto valstisko formulējumu 1918. gada 18. novembrī. Pamattezes par Latvijas neatkarīgo demokrātisko republiku jau formulētas Tautas Padomes politiskajā platformā, bet Latvijas neatkarīgās demokrātiskās republikas valsts iekārtu izstrādāja un noteica 1920. gadā vēlētā Satversmes Sapulce. Par neatkarīgās demokrātiskās republikas kopējo mērķi 1918. gada 18. novembrī vienoti sadeva rokas visas latviešu politiskās partijas. Šai lielajā vēsturiskajā notikumā zemnieku savienību reprezentēja: Jānis Čakste, Kārlis Ulmanis, Miķelis Valters, Kārlis Pauļuks u. c.; sociāldemokrātu partiju pārstāvēja: Pauls Kalniņš, Mārgers Skujnieks, Fricis Menderts, Jūlijs Celms u. c.; pilsētu demokrātiskās aprindas reprezentēja: Gustavs Zemgals, Jānis Akuraters, Kārlis Skalbe u. c. Drusku vēlāk Tautas Padomei pievienojās arī turīgo latviešu pilsētnieku pārstāvji Arvēds Bergs, V. Zamuels u. c. Visa latvju tauta apvienojās kopējā brīvības un neatkarības cīņā. Ārpus nacionālās vienības palika komunisti un niedristi, nedaudzie reakcionārā Andrieva Niedras piekritēji.

Tikai šādā nacionālā vienībā un politiskā sadarbībā varēja dzimt neatkarīgā demokrātiskā Latvijas valsts. Šāds vienības un idealisma gars cēla tautu uz varoņīgu cīņu pret nācijas un demokrātijas ienaidniekiem. Un nekādi upuri nebija par lieliem, lai tauta uzvarētu savus naidniekus un iekāpotu brīvību.

Tāpat bez pašu Baltijas tautu nacionālās gribas kļūt brīvām un bez igaunju, latvju un lietuvju karavīru cīņas kaujas laukos Baltijas valstis nebūtu tapušas. Bet arī bez pašu baltiešu diplomātijas aktīva un veikla darba nebūtu iegūta neatkarības atzīšana no Krievijas un citām pasaules valstīm. Šo jauno Baltijas valstu pirmo un ļoti sarežģīto diplomātisko darbu ar labām sekmēm veica viņu ārpolitikas pirmie veidotāji. Sevišķi es gribu šeit pieminēt trīs igaunju izcilus politiskus darbiniekus: Igaunijas pirmo ārlietu ministru Jāni Posku, Satversmes Sapulces priekšsēdētāju un mi-

nistru prezidentu Augustu Rei un ģenerāli Laidoneru. Viņu politiskā tālredzība un enerģija noteica Igaunijas patstāvīgo un drošo miera politiku ar Krieviju. Lietuva un Latvija šai ziņā sekoja Igaunijas diplomātiskai iniciatīvai. Godam minēsim Latvijas pirmo ārlietu ministru, kas Londonā un Parīzē veikli cīnījās par mūsu valsts atzišanu. Tāpēc šai nozīmē viņam mūžīga piemiņa ierakstīta Latvijas neatkarīgās valsts tapšanas un atzišanas vēstures anaļos.

Ar spožu diplomātisku uzvaru Baltijas tautām beidzās Baltijas starptautiskās problēmas atrisinājums.

Nu sākās jauns vēstures posms Baltijas tautu dzīvē un izvirzījās jauns uzdevums Latvijas un pārējo Baltijas valstu diplomātijai: **nodrošināt** Baltijas neatkarīgās valstis, **garantēt tām drošību** tagadnē un nākotnē.

BALTIJAS VALSTU DROŠĪBAS PROBLĒMA

Padomju Krievija, kā cariskās imperijas revolūcionārā mantiņiece, svinīgi parakstītos starptautiskos miera līgumos uz mūžīgiem laikiem atzina Latvijas un pārējo Baltijas valstu neatkarību no Krievijas valsts. Baltijas nāciju tiesības uz nacionālu brīvību un suverēnitāti atzina visas pasaules valstis. Baltijas valstis uzņēma Tautu Savienībā: Latviju un Igauniju 1921. g. sept., bet Lietuvu — 1923. g. sept. Ženēvā tās, kā tiesiski līdzīgas visām citām lielām un mazām valstīm, varēja arī uzstāties. Nu mums bija iegūti daudzi starptautiski līgumi un svarīgi starptautiski juridiski atzinumi, kas deva un nodrošināja mums starptautiskās tiesības uz brīvību un neatkarību. Tautu Savienības pakts mums pat garantēja „kollektīvu drošību“ pret varbūtēju uzbrucēju.

Kas tad mūs var īsti apdraudēt? Vācijas varenums samalts uz laiku laikiem, bet krieviņi, dulno bolševiku vadībā, nīks badā un vārguļos nevarībā laicīgi un mūžīgi. Šāda noskaņa šad tad izpaudās arī presē.

Tie, kas saprata Latvijas valsts tapšanas reālo procesu un bija atbildīgi par Latvijas valsts drošību, tie nekrita tādu illūziju varā, ar vaļējām acīm raudzījās uz austrumu pusi un neticēja Maskavas starptautiskiem mānītājiem. Tie nepaļāvās uz de jure atzinumos

iegūtām „starptautiskām tiesībām“. Tie nepārvērtēja Tautu Savienības paktu kā Latvijas drošības garantētāju enkuru. Tie saprata, ka **lielvalstu ārpolitika ir interešu un varas spēle**, un tāpēc arī Baltijas valstu drošību var reāli garantēt tikai pašu **Baltijas valstu militārs spēks un dažu citu valstu obligāta apņemšanās ar varas lietošanu, ar kara darbību aizstāvēt Baltijas valstis pret uzbrucēju.**

To saprata pirmais Latvijas ārlietu ministrs Zigfrīds Meierovics un tie nedaudzie Latvijas politiķi, kas aktīvi piedalījās ārpolitikas veidošanā. Viņi saprata, ka jauniegūtās „starptautiskās tiesības“ pašas par sevi nenosargās valsts drošību pret uzbrucēju, ja aiz tiesībām kritiskā brīdī nestāvēs pietiekami liels spēks un vara.

Mazai valstij, kurai pašai nav un nevar būt liela spēka, ir jāprot iesaistīties citu valstu spēku sagrupējumā, lai ar kopēju lielu spēku garantētu kopēju drošību visiem sagrupējuma līdzdalībniekiem. Politiskās un militārās savienības locekļu savstarpējais pienākums ar kara instrumentu sargāt visu sabiedroto valstu kopējās dzīvības intereses; to var uzņemt tikai tās valstis, kuru reālās dzīvības intereses ir vienādas un tāpēc kopējas. Vairāku valstu politiskās un militārās savienības dibināšanu nosaka šo valstu ģeopolitiskais stāvoklis un attieksme pret trešo valsti (vai citu valstu sagrupējumu), ko uzskata par varbūtēju ienaidnieku un uzbrucēju.

Pavisam dabīgi, ka tūlīt, līdz ar jaunajām valstīm, kas 1918. g. dzima vai atdzima agrākās Krievijas impērijas vakaru daļā, radās arī šo valstu savienības ideja. Somija, Igaunija, Latvija, Lietuva un Polija atradās vienādā ģeogrāfiskā un politiskā stāvoklī. Šīs valstis varēja apdraudēt tikai Maskavas pasaules revolūcijas meistari, kuriem tad III internacionāles pasaules valsts nodibināšana likās ļoti iespējama. Tā dzima ideja par Somijas, Igaunijas, Latvijas, Lietuvas un Polijas politiskās un militārās savienības dibināšanu kā atbilde uz Baltijas valstu drošības problēmas atrisināšanu starptautiskā mērogā.

Šī ideja kļuva aktuāla jau 1920.—21. gadu maiņā, kad Maskavas valdības vīri lauza svētos miera līgumus Azerbaidžanas, Armēnijas un Grūzijas neatkarīgām, demokrātiskām republikām, un arī paša Ļeņina goda vārdu mūžīgi respektēt šo valstu nacionālo neatkarību. Ar vietējās komunistiskās „piektās kolonnas“ palīdzību Maskava varas ceļā iekaroja šīs valstis, sovjetizējot un pievienojot tās

lielajai Padomijai. Tas bija zināms memento arī Baltijas valstīm, kas jo spilgti rādīja, ka „starpautiskās tiesības“ neglābj valsti no bojā ejas, ja aiz šīm tiesībām nestāv spēks un vara. Grūzija taču bija de jure atzīta no visas pasaules valstīm, tā bija uzņemta Tautu Savienībā jau 1920. g. septembrī. Ne Tautu Savienība, nedz arī kāda lielvalsts neaizstāvēja Grūziju pret uzbrucēju.

Latvijas toreizējais ārlietu ministrs Zigfrīds Meierovics nesnau da, bet rūpējās par valsts ārējo drošību: 1921. g. viņš veda aktīvas sarunas par Somijas, Igaunijas, Latvijas, Lietuvas un Polijas kopējas politiskas un militāras aizsardzības savienības noslēgšanu. Ja to būtu izdevies realizēt, tad uz zināmu laiku posmu šāda savienība būtu varējusi reāli garantēt Baltijas valstu drošību. Bet šis lielais ārpolitiskais plāns nekļuva reālitāte. Neiespējamu to padarīja Lietuvas-Polijas konflikts un Somijas izolēšanās.

Strīdus Polijas un Lietuvas starpā Viļņas pilsētas un apgabala dēļ ļoti saasināja attieksmes starp šīm valstīm. Lietuva vispār uzskatīja Poliju nevis par savu draugu, bet par savu galveno ienaidnieku. Iemeslu tādām naidām deva Polija, jo poļu valdošās aprindās bija diezgan stipra tieksme seno Lietuvas lielkņazisti no jauna iesaistīt lielajā „federatīvajā“ Polijā. Tāpēc lietuvieši nīda Varšavu, baidījās no tās. Par kopēju Baltijas valstu un Polijas savienību viņi vispār nemaz nebija runājami līdz tam laikam, kamēr Polija neatdod Lietuvai 1922. g. oktobrī nolauzīto veco galvaspilsētu Viļņu un Viļņas apgabalu. Beidzot, 1939. g., sakarā ar krievu bažu līguma noslēgšanu, Lietuva saņēma no Maskavas „žēlīgajām“ rokām Viļņu, bet pēc dažiem mēnešiem, 1940. g. jūnijā, caur Viļņas vārtiem krievu tanki sabrauca neatkarīgo Lietuvas valsti.

Somijas tālredzīgais ārlietu ministrs Holsti kopā ar Polijas, Igaunijas un Latvijas ārlietu ministriem 1922. g. martā parakstīja Varšavā politiskās savienības līgumu, no kura konsekventi vajadzēja izrietēt arī militārās savienības līgumam šo 4 valstu starpā. Bet Somijas parlaments šo līgumu neapstiprināja, un no šī brīža Somija vienmēr vairāk un vairāk attālinājās un atsvešinājās no Baltijas valstīm. Somijā ņēma virsroku uzskats par izolēšanos ar Baltijas un orientēšanos uz Skandināviju. Somijas saistīšanās ar nedrošajām Baltijas valstīm varot to ieraut kaņā pret Padomju

Krieviju. Bet Padomija Somiju neapdraudot, tāpēc tā savā ziemeļu ģeogrāfiskā izolācijā un skandināviskā neitrālītātē varot snaust kā Dieva ausī. Ja nu kādreiz kādas neparedzamās briesmas no austrumiem nāktu, tad jau Skandināvijas brāļi palīdzēsot. Tādas illūzijas Somijā valdīja līdz pat 1939. g., kad viņa par tām dārgi jo dārgi dabūja samaksāt.

Somijas īsredzības dēļ neizdevās nodibināt arī 4 valstu — Somijas, Igaunijas, Latvijas un Lietuvas — politisko un militāro savienību, par kuŗas dibināšanu jo aktīvi iestājās visu Latvijas demokrātiskās republikas pastāvēšanas laiku šo rindu autors.

Baltijas valstu politiķu īsredzības dēļ nenodibinājās pat 3 Baltijas valstu — Igaunijas, Latvijas, Lietuvas — politiskā un militārā savienība. Protams, šāda savienība nevarēja būt šo valstu drošības pamatbalsts pret lielo un spēcīgo Padomju Krieviju, bet zināms politisks un militārs faktors tā tomēr varēja būt, jo aptvertu 6 miljonus apzinātu un enerģisku pilsoņu. Ja mazā Somija 1939. g. viena pati ar saviem 3,5 milj. iedzīvotāju varēja droši sākt cīņu par savu pastāvēšanu, tad 3 Baltijas valstu savienība, kas kaujas laukā var mobilizēt ap 1/2 milj. krietnu karavīru, arī varēja būt zināms spēka faktors Baltijas jūras austrumu piekrastē. Bet te tāds nedzima un neveidojās. Tā kā dažādu cēloņu dēļ nebija radies pašu ieinteresēto valstu kopējs spēka faktors, kas kādā nebūt apmērā varētu nodrošināt Baltijas valstu nākotni, tad uzplauka dažādas illūzijas. Tas bija psiholoģiski dabīgi: ja cilvēks nevar reālībā sasniegt vēlamo, viņš jo vairāk pieķeras ilūzorām cerībām.

Mūsu latviešu sētā šīs illūzijas bija trejādas: angļu orientācija, de jure tiesības un Tautu Savienības pakts.

Anglijai ir pret Krieviju interešu konflikts Āzijā (Ķīnā, Indijā, Afganīstānā, Persijā un Turcijā) un Eiropā, tāpēc Anglijas interesēs ir vāja Krievija. Anglija atbalstīja Baltijas tautu neatkarības cīņu un sekmēja Baltijas valstu starptautisko atzišanu. Anglija būs arī tā, kas varbūtējā grūtā brīdī — domāts tika: pret Krieviju — reāli palīdzēs. Tā bija kaut cik nopietni motivēta nākotnes cerība, bet tomēr, diemžēl — illūzija.

1924. g. 1. decembra naktī Igaunijās valsts eksistence Maskavas atbalstītās igauņu komunistu sacelšanās dēļ karājās likteņa mata galā, jo krievu kara kuģi jau kreisēja netālu jūrā gar Tallinu. Šai

naktī igauņu valdība bija griezusies pie Londonas valdības ar konfidenciālu, telegrafisku lūgumu: nekavējoties izsūtīt dažus angļu kreiserus virzienā uz Baltijas jūru, bet angļu valdība kavējās to darīt. Tātad jau toreiz, 1924. gadā, Anglija atteicās reāli un konkrēti ar varas draudu un eventuālu varas pielietošanu steidzīgi palīdzēt vienai Baltijas valstij, ko kritiski bija apdraudējusi Krievijas agresija. Par laimi igauņu valdība pati ātri un enerģiski sakāva dumpiniekus, kuŗu starpā bija daudz aizrobežas krievu, pārgērbtu igauņu nacionālās armijas tērpos.

Blakus angļu orientācijas illūzijai pie mums plauka un ziedēja vēl arī otra: mūsu tiesiskā de jure atzīšana, mūsu starptautiskās tiesības ir svarīgs jo svarīgs enkurs mūsu valsts mūžīgai pastāvēšanai. Tā bija naīvitāte. Katram, kas pazīst vēsturi, taču zināms, ka starptautiskās tiesības nemaz nav tiesības parastā vārda nozīmē, bet ir īpata veida normas, ko dzemdē vara, kaŗš; starp divi kaŗiem tās ievēro par tik, par cik aiz tiesību nesējiem stāv spēks, spēka resp. karaspēka pielietošanas iespēja.

Trešā illūzija, kas plauka un ziedēja pie mums Latvijā, bija Tautu Savienības mīts. Īsts mīts: skaisti vispārējie principi, vēl daiļāki, bet patumši paragrafi. Tagad, post factum, pēc 19 gadu eksistences, var objektīvi vērtēt Tautu Savienības politisko darbu. Tā bija fainomenāli grandioza — runātuves mašinērija. 1924. g. Ženēvas pilnsapulce lielā stilā pieņēma miera, atbruošanās un kolektīvās drošības deklarāciju, bet viss tas bija tikai lielisks „vēlējumies“, aiz kuŗa īstenībā nestāvēja nevienas lielvalsts reāla ārpolitika, reāla griba un reāls spēks.

Tautu Savienības pilnsapulču ģenerāldebates bija lielvalstu pārstāvjiem gadiem ilga „diplomātiska“ vārdu spēle, kas apdullināja naīvos, baltos nēģerus Eiropā. T. S. politisko komisiju gudrā un pārgudrā juridiskā spriešana sagādāja prieka baudu pašiem runātājiem, desmit politiski naīviem juristiem un ziņkārīgām dāmām, bet nekā nedeļa ne Eiropas miera stabilizēšanai, ne kolektīvas drošības garantēšanai.

Tautu Savienība atstāja vēja vaļā Ķīnu pret Japānas uzbrukumu 1931. g., neaizstāvēja Abesiniju pret Itālijas uzbrukumu 1935./36. g. un republikānisko Spāniju nesedza pret Itālijas un Vācijas ne-

tiešo agresiju (1936. — 1938. g.). Tautu Savienība nespēja nosargāt nevienu valsti pret uzbrucēju un garantēt kādai valstij drošību.

Otrā pasaules kara laikā klusi un bez nāves moku kunkstiena izlaida garu šī lielā starptautiskā runātuve. Vienīgais enerģiskais politiskais akts, ko tā visā pastāvēšanas laikā bija spējīga pieņemt, ir — Padomju Savienības izslēgšana no sava vidus par atklātu uzbrukumu Somijai 1939. g. 14. decembrī. Tagad šo aktu pieminēt skaitās nepieklājīgi, jo tad taču uz Nirnbergas kara vaininieku tribunālu būtu jāvelk vēl kāds agresors. Bet pat šis enerģiskais akts neko nepalīdzēja Somijai tās bezgala varonīgajā un grūtajā aizstāvēšanās karā pret Krieviju, jo neviens no tiem T. S. locekļiem, kas balsoja par izslēgšanu no Tautu Savienības, nepārtrauca diplomātiskos sakarus ar uzbrucēju, neizsludināja boikotu pret to, nepalīdzēja agresijas upurim. Francija gan gribēja reāli palīdzēt Somijai, sūtot caur Skandināviju ekspedīcijas korpusu, bet Anglija tam nepiekrita. — Tāpēc, var teikt, ka šis visvaronīgākais Tautu Savienības politiskais akts izskanēja kā dārdošu vārdu zalve.

BALTIJAS VALSTU DROŠĪBAS STARPTAUTISKĀ GARANTIJA

Ja nevarēja nodibināt ne lielo Baltijas politisko un militāro savienību, kurā piedalītos Somija, Igaunija, Latvija, Lietuva un Polija, ne vidējo Baltijas savienību (Somija, Igaunija, Latvija un Lietuva), nedz pat mazo savienību (trīs istās Baltijas valstis), tad jājautā: uz kā tad īsti pamatojās neatkarīgo Baltijas valstu pastāvēšana?

Ka Baltijas valstu drošība nedibinājās un nevarēja dibināties nedz uz starptautiskām tiesībām, nedz uz Tautu Savienības pakta paragrafu kaudzītes, to jau aprādīju iepriekšējā nodaļā. Starptautiskās tiesības ir pārāk vājš pamats valstu drošībai un pastāvēšanai, **jo valstis dzimst ar varu, pastāv uz varas un tiek nobeigtas ar varu.** Tas ir vēstures dzelzs likums. Retiē izņēmumi, kad dažas patstāvīgas valstis labprātīgi izbeidz savu pastāvēšanu, lai brīvprātīgi apvienotos vienā jaunā kopējā valstī, tikai pastiprina šo ārpolitikas vēstures dzelzs likumu.

Pie šādas uztveres es neesmu nonācis tikai tagad, pēc otrā pasaules kara, kas tik spilgti demonstrēja varas vēsturisko nozīmi.

Pie šī viedokļa es turējos jau pirmā pasaules kara laikā sayās grāmatās (F. Cinis, „Modernais imperiālisms“, 1914. g. janv. un F. Cinis, „Kara un Latvijas liktenis“, 1918. g. martā) un sāvos ārpolitiskajos rakstos, ko ar dažādiem pseudonimiem, sākot ar 1911. g., esmu publicējis periodiskā presē. Šis vēstures viedoklis mani vadīja arī pēc 1918. g., kad sāku piedalīties Latvijas neatkarīgās valsts ārpolitikas veidošanās darbā. Illūzora pieeja ārpolitiskiem notikumiem nedod iespēju saprast un novērtēt tos. Politiku un valstsvīru illūzijas par ārpolitiskām lietām ir miega zāles valsts drošības nosargāšanā un dažreiz pat nāves zāles pašas valsts pastāvēšanas nodrošināšanā.

Izejot no šāda viedokļa, jādod atbilde arī uz šīs nodaļas sākumā uzstādīto jautājumu — uz kā pamatojās Baltijas neatkarīgo valstu pastāvēšana?

Sākumā Baltijas valstu neatkarība balstījās uz **spēku līdzsvara**, kas pēc to mērīšanas kaujas laukos izbalansējās 1921. gadā starp **Padomju Krievijas svaru kausu un Polijas-Baltijas valstu kopējā spēka svaru kausu**. Kaut arī nepastāvēja formāla politiska un militāra savienība starp Poliju un Baltijas valstīm, Maskava tomēr saprata, ka Padomju Savienības armijas uzbrukums kādai no Baltijas valstīm neizbēgami tūlīt izsauks poļu armijas spēcīgu prettriecienu šim uzbrucējam, **jo neatkarīgo Baltijas valstu pastāvēšana Polijas neatkarīgai valstij ir dzīvības jautājums**. Šis Polijas un Baltijas valstu kopējais spēka faktors, kaut tas arī nebija juridiski saslēgts kopā ar militāras savienības noteikumiem, līdz 1933. g. bija pietiekams, lai nodrošinātu šīs valstis kā pret austrumiem, tā pret rietumiem. Līdz 1933. g. Padomju Savienība nebija vēl kļuvusi sevišķi stipra, bet Vācija līdz tam, patiesību sakot, vēl nefigūrēja Eiropas vispārējā spēku parallēlogrammā kā nopietni ņemamā spēka faktors.

Un tomēr, lai nosargātu Baltijas valstu **nākotnes** drošību, nevarēja palauties uz šo spēku līdzsvaru vien, jo valstu spēki ir mainīgi un tāpēc grozās un pat sabrūk spēku līdzsvars.

Lai sekmīgi veidotu valsts ārpolitiku, tad vispirms jāprot novērtēt ārējo faktoru, it īpaši varbūtējo pretspēku, attīstības tendences un jāspēj uztvert nākotnē draudošās briesmas. Katras valsts ārpolitikā, bet it īpaši mazas valsts ārpolitikā, jāprot jau laikus

sarīkot un savest kārtībā tos drošības enkurus, kas nepieciešami būs tad, kad draudīga vētra starp klintīm mētās valsts kuģi.

Kad 1926. g. decembrī man uzdeva pienākumu oficiāli vadīt Latvijas ārpolitiku, tad mūsu valsts **nākotnes nodrošināšanā** es nēpaļāvos ne uz miera līgumu, nedz neuzbrukšanas paktu, nedz arī uz labām politiskām un saimnieciskām attieksmēm ar Padomju Krieviju. Es, protams, darīju maksimāli iespējamo labu attieksmju nodibināšanā ar mūsu austrumu kaimiņu: parafēju neuzbrukšanas paktu, un manā vadībā Latvija noslēdza plašu tirdzniecības līgumu ar to uz 5 gadiem. Tāpat es veidoju labākas kaimiņu attieksmes ar Vāciju. Un tomēr labu attiecību veidošana ar abiem lielajiem kaimiņiem nevarēja dot Latvijas nākotnes nodrošinājumu. 1927. g., kad Baltijas jūrā un Austrumeiropā valdīja starptautisks klusums un arī tuvākā nākotnē nedraudēja šai zonā celties vētra, kas varētu salauzt šē pastāvošo spēku līdzsvaru, es atzinu par vajadzīgu izvirzīt lielu ārpolitisku projektu, lai ar **lielvalstu starptautisku garantiju nodrošinātu Baltijas valstu nākotni pret varbūtēju uzbrucēju.**

Šī projekta motīvi bija šādi. Abi mūsu lielie kaimiņi — Padomija un Vācija taps reiz atkal stipri, un apdraudētas tad kļūs Baltijas valstis, jo tad Polijas un Baltijas valstu kopējais spēks būs par mazu, lai spētu uzturēt spēku līdzsvaru abu šo lielo, draudīgo faktoru starpā. Tai brīdī, kad sāks grīpties spēku līdzsvars, kas nodibinājās Austrumeiropā 1921. g., tad kritisks kļūs Baltijas valstu stāvoklis. Tad nelīdzēs ne starptautiskās tiesības, ne Tautu Savienības „kollektīvās drošības“ māneklis. Tad varētu līdzēt tikai **trešais spēks**, rietumu lielvalstis — Francija un Anglija. Tāpēc jau laikus jāmeģina tās tieši iesaistīt **Baltijas valstu drošības problēmas starptautiskā atrisināšanā.**

Vispārējais starptautiskais stāvoklis 1927. g. bija diezgan labvēlīgs, lai panāktu **Francijas, Anglijas, Vācijas un Padomju Krievijas piedalīšanos Baltijas valstu neatkarības neaizkaramības kopējā starptautiskā garantēšanā pret abstraktu uzbrucēju**, jo toreiz neviens valsts konkrēti neapdraudēja Baltijas valstu pastāvēšanu.

Pasaules revolūcijas darinātāji, kas kurināja Krievijas lielās revolūcijas vēl vienmēr verdošo vulkānu, toreiz šī kataklisma eruptīvo efektu novirzīja uz Āziju, kas viņiem nu šķita labāk pie-

mērota un sagatavota viņu revolūcionārās sarkanās lavas plūsmei. Komunistu puči Vācijā neizdevās. Komunistu dumpis Igaunijā 1924. g. bija pēdējais Maskavas varmācības eksperiments Eiropā. Tad Maskavās revolūcionārā aktivitātē pārsviedās uz Indiju un Ķīnu. 1926. un 1927. g. Ķīna vārijās kā raģanu katls, kamēr ģenērālis Čangkaišeks sāka pa savai modei dibināt mieru un kārtību, cērtot komunistiskiem nemierniekiem vienkārši galvas nost. Bet Ķīnas krāteris ir tik milzīgi liels, ka tur pēc 20 gadu vārišanās vēl šodien ķīnieši kaujas savā starpā komunistu un pretkomunistu frontēs.

Ar vārdu sakot, 1927. g. ūn tuvākos paredzamos gados no austrumiem nekādas tiešas briesmas Baltijas valstīm nevarēja draudēt.

Rietumos viss bija klusu. Vācu demokratiskā republikā valdīja veimāriska, mīermīlīga atmosfāira. Par Hitleru, kas 1923. g. bija izmēģinājis savu roku Minchenes pučā un sēdēja cietumā, visi tikai smējās. Vācu republikāņi ar drošu smīnu raudzījās „Simplissimus'a“ karikatūrās, kur blakus vecajam „Votanam“, ģenērālim Ludendorfam, bieži vien figūrēja nelaimīgais jaunais mālderzellis, kas, kā bojā gājis mākslinieks-architekts, nu mierīgi zīmēja pats sev un saviem pāris simts mācekļiem savas „trešās valsts“ arhitektonisko nākotnes plānu. Tiesa, par valsts prezidentu Vācijā bija ievēlēts prūšu junkurs un vācu ķeizariskās armijas bij. virspāvēlnieks feldmaršāls Hindenburgs, bet to rets kāds vērtēja par simptomu nemirstīgā vācu tautas kareiviskā gara izpaušmei. Tiesa arī, ka par ārlietu ministru bija kļuvis Gustavs Strēzemens, kas pasaules karā atbalstīja tālu ejošus Vācijas imperiālistiskos plānus, arī Baltijas plāksnē. Bet tagad Gustavs Strēzemens vadīja vācu republikas miera un saprašanās politikū. Nu tā vairs nebija saprašanās un sadarbība ar revolūcionāro Krieviju, ko bija izmēģinājusies jaunā vācu republika starplaikā no Rapallo (1921. g.) līdz Lokarno (1925. g.). Šai pēdējā pilsētā Vācija izlīga ar Franciju un pati brīvprātīgi un svinīgi uz mūžīgiem laikiem atteicās no Elzasas-Lotringijas, bet Anglija šo mūžīgo mieru un mūžīgo vācu-franču robežu pie Reinas garantēja uz mūžīgiem laikiem.

„Mūžīgs“ miers un „mūžīga“ drošība nu valdīja Rietumeiropā, jo šo mieru un drošību šeit garantēja ne tikai vācu demokratiskās

republikas labā griba, bet, protams, arī franču karaspēks un angļu kara flote.

Lokarno līgums **no Baltijas valstu drošības viedokļa** bija divējādi vērtējams: pozitīvi un negatīvi.

Lokarno izlīgums Baltijas valstīm bija pozitīvs tāpēc, ka tas Vāciju atrāva no specifiskas saprašanās ar Krieviju, ko vācu republika uzsāka ar Rapallo līgumu 1921. g. Katra specifiska Krievijas un Vācijas saprašanās un speciāla sadarbība ir kaitīga Baltijas valstu drošībai.

Bet ar Lokarno līgumu darinātā speciālā starptautiskā drošības garantija vienā Eiropas joslā bija pirmais nāvīgais sitiens Tautu Savienības „kollektīvās drošības“ principam. Tautu Savienības politiskie pamatprincipi par **kollektīvo** mieru, par **kollektīvo** drošību un bruņoto spēku pakāpenisku kollektīvu samazināšanu bija ļoti labi, taču nelaime tā, ka tie palika uz papīra un izskanēja tukšās runās. Radot ar Lokarno paktu, ar rietumu valstu starptautisku, bet speciālu, izolētu aktu mieru un garantētu drošību tikai vienā Eiropas zonā, tās rietumos, tika atgriezta mugura Tautu Savienības paktā paredzētam kollektīvam mieram un kollektīvai drošībai, tika **pastiprināts nemiers un nedrošība** tajā Eiropas daļā, uz kuru Francija un Anglija savu drošības garantiju ar savu spēku negribēja attiecināt: **Austrumeiropā, tāpat arī Baltijas svarīgajā stratēģiskajā zonā.**

Šādu kritisku vērtējumu par Francijas un Anglijas **vienpusīgo** drošības garantijas politiku es izteicu savā runā Tautu Savienības pilnsapulcē 1927. g. septembrī, kad izvirzīju pozitīvu ierosinājumu: **austrumu Lokarno, Baltijas valstu drošības garantijas paktu.** Francija, Anglija, Vācija un Krievija no vienas puses un Baltijas valstis (Igaunija, Latvija un Lietuva) no otras puses paraksta kopēju līgumu, ar kuru garantē Baltijas valstu neatkarību un neaizkaramību pret uzbrucēju. Tas nozīmē: ja kādai Baltijas valstij atsevišķi vai visām reizē uzbrūktu kāda valsts, tad līguma parakstītājiem valstīm ar varu, ar karu jāuzstājas pret uzbrucēju valsti.

Šāds starptautisks garantijas līgums būtu nepieciešams vispārējā miera nodrošināšanai, jo tā satricināšana politiski un stratēģiski tik svarīgā Eiropas daļā, kāda ir Baltijas zona, varētu apdraudēt mieru visā Eiropā. Taisni tagad, kad neviens vēl konkrēti

neapdraud Baltijas valstis, ir istais laiks noslēgt šādu starptautisku līgumu, jo vēlāk tas būtu daudz grūtāk, varbūt pat neiespējami.

Pēc šīs savas runas uzsāku turpat Ženēvā ar Anglijas ārlietu ministru Ostenu Čemberlenu, Francijas ārlietu ministru Aristidu Brianu un Vācijas ārlietu ministru Gustavu Strezemani sarunas par šādu Baltijas valstu nākotnes nodrošināšanu. (Ar Padomju Krievijas ārlietu komisāru Čičerinu biju nodomājis par šo jautājumu uzsākt tiešas sarunas tikai tad, ja būtu pozitīva, kaut vai tik principiāla piekrišana projektam iegūta no Francijas un Anglijas.)

Francijas ārlietu ministrs Brians principā šo ierosinājumu atbalstīja, bet kondicionāli: ja Anglija un Vācija projektu atzītu par pieņemamu un atbalstāmu un ja garantos iesaista arī Poliju. Vācijas ārlietu ministrs G. Strezemans personīgi projektu atbalstīja, bet bez savas valdības nevarēja solīt oficiālu piekrišanu. O. Čemberlens katēgoriski noraidīja jebkādu reālu Anglijas saistīšanos Austrumeiropā. Anglija savās reālās saistībās — citu valstu drošības garantēšanā — tālāk par Reinu un Šeldu (Francijā un Beļģijā) tad negāja un negribēja iet.

Bez Anglijas tiešas līdzdalības šāda Baltijas valstu starptautiska garantēšana nebija iespējama, un tāpēc šis projekts tad nebija realizējams.

Anglija pat līdz 1939. g. Eiropas drošības politikā tālāk par Reinu negribēja iet. Tā gribēja paturēt visos citos Eiropas konfliktu gadījumos sev brīvas rokas: katrā konkrētā gadījumā atsevišķi par to lemt. Šāda politika, patiesību sakot, runāja pretī Tautu Savienības skaidstajam „kollektīvās drošības“ principam, jo pastiprināja „kollektīvo nedrošību“ visur tur, kur Anglija konkrēti neinteresējās par drošību un tās nosargāšanu.

1933. g., tikko Hitlers nāca pie varas Vācijā, bija skaidrs, ka Eiropā miera periods beidzies un sākas otrā pasaules kara gatavošanās stadija. Es zināju, ka līdz ar to sāksies arī Baltijas valstīm konkrētas nedrošības un draudīgu briesmu periods. Tāpēc 1933. g. jūlijā devos par sūtni uz Parīzi, lai mēģinātu panākt Baltijas valstu drošības starptautisku garantiju tādā pat veidā, kādā to ierosināju 1927. gadā.

Pie žēnēviskāš „kollektīvās drošības“ ideologa sociālista Pola Bonkūra, kas 1933. g. bija Francijas ārlietu ministrs, es neatradu dzirdīgas ausis Baltijas drošības garantēšanas projektam. Bet „reakcionārais“ Bartū, kas nāca par Francijas ārlietu ministru 1934. g. februārī labā spārna valdībā, tūlīt saprata šī projekta lielo, eiropisko nozīmi, jo viņš bija tālredzīgs politiķis, ar skaidru galvu un enerģisku gribu, kaut gan gadu skaits viņam bija jau pār par 70.

Baltijas valstu neatkarības nodrošināšanu Bartū ietvēra savā Eiropas miera nodrošināšanas sistēmā, kas ar militārām aliansēm kopējā spēku faktorā sasaistītu Eiropas vakaru valstis ar Austrumeiropas valstīm pret varbūtēju uzbrucēju. Bartū projekts bija: Vācija, Krievija, Polija un Baltijas valstis paraksta kopēju līgumu, ar kuru tiek garantēta Baltijas valstu neatkarība un robežu neaizkaņamība, bet Francijai tam pievienotos, neskatoties uz to, ja pat Anglija to nedarītu. Šāda projekta realizēšana būtu svarīga, jo 3 lielvalstis (Francija, Vācija un Krievija) un Polija konkrēti uzņemtos pienākumu ar spēku, ar varu, ar karu uzstāties pret to valsti, kas uzbruktu Baltijas valstīm. Bet Bartū tai pašā 1934. g. Marselā kopā ar Dienvidslāvijas karali noslepkavoja kādi kroatu bandīti, kas, acīm redzot, bija itaļu fašistu uzpirkti. Līdz ar Bartū nāvi nomira arī šis Baltijas drošības garantēšanas projekts un nomira, varbūt, pat Eiropas miers, jo Bartū pēcnācēji bija labi runātāji, bet nebija enerģiski un saprātīgi darītāji. Tie pakāpeniski nobrauca Francijas politiku līdz Minchenes (1938. g.) kapitulēšanai Hitlera priekšā un iedzina ar savu isredzību Franciju un visu Eiropu briesmīgā katastrofā, no kuras vēl šodien smagi jācieš, it īpaši Baltijas valstīm un Polijai.

„Cilvēka lielākā nelaime: stāvot pie klusas jūras, nedomāt par vētru“ — šos traģiski dziļos Sofokla „Karaļa Oidipa“ vārdus es iepinu savas jau minētās Žēnēvas runas nobeigumā, kurā brīdīnāju no otrā — daudz briesmīgāka nekā pirmā — pasaules kara neizbēgamības, ja Eiropas rietumu lielvalstis būs isredzīgas un nesapratīs Eiropas miera nedalāmību un visu Eiropas valstu kolektīvo drošību.

Un tās, diemžēl, bija sistas ar totālu īsredzību. Atbildīgo valstsvīru politiskās illūzijas un politiskā īsredzība ir valstu traģisko neļaimju un katastrofu pirmcēlonis.

Anglija un Francija nogulēja Hitlera briesmas. Nogulēja arī Austrumeiropas — Polijas un Baltijas valstu svarīgās drošības problēmas savlaicīgu atrisināšanu.

Ja Baltijas drošības problēma būtu līdz otrajam pasaules kaņam kā starptautiska problēma atrisināta, kā Eiropas galveno lielvalstu kopēja miera un līdzsvara problēma svarīgā Eiropas stratēģiskā zonā, tad, varbūt, pat būtu izdevies novērst — vismaz uz laiku — otro pasaules kaņ. Baltijas jautājuma neatrisināšana starptautiskā plāksnē ir viens no otrā pasaules kaņa cēloņiem.

Kāpēc?

BALTIJAS PROBLĒMA OTRĀ PASAULES KAŅĀ PRIEKŠVAKARĀ

Lai izprastu Baltijas problēmas pēkšņo izniršanu 1939. g. vasarā Eiropas lielās politikas uzmanības centrā, ir jāattēlo koncentrētās līnijās vispārējais starptautiskais stāvoklis otrā pasaules kaņa priekšvakarā.

Vispār ir zināms, ka otro pasaules kaņ izraisīja Hitlera III imperijas brutālā agresija, kam 1939. g. augustā savu piekrišanu un svētību deva Staļina III internacionāles valsts. Bet priekšnoteikums Hitlera varas un agresijas iespējamībai ir pirmā pasaules kaņa uzvarētāju politiskā īsredzība, it īpaši ASV un Anglijas izolācijas politika.

Amerikas Savienotās Valstis, neratificējot Versaļas miera līgumu, nepiedaloties Tautu Savienībā un iesligstot pilnīgā izolacionismā, atvēra pirmās durvis kolektīvai nedrošībai Eiropā un Āzijā. ASV izolacionisms radīja Japānā pārliecību, ka ASV paliks mierā un neitrālītātē, ja japāņi klups virsū Ķīnai. Un, tiešām, Amerikas Savienotās Valstis pēc 1931. g. mierīgi noskatījās, kā Japāna uzsāk savu lielo Ķīnas iekarošanas kaņ. Vēl vairāk: ASV biznesmeni pārdeva šiem uzbrucējiem ne tikai to kaņa rūpniecībai ne-

pieciešamos metallus un naftu, bet pat ieročus. Šāda neitrālītāte Japānas karā pret Ķīnu notika Klusā okeana zonā, kur ASV politiski un stratēģiski tieši ieinteresētas. To, protams, bija vērojis arī Hitlers un spekulēja uz to, ka ASV paliks neitrālas arī tad, kad viņa III valsts kāps uz kakla Eiropai.

Pēc pirmā pasaules kara lieliskās uzvaras arī Anglija ieslīga savā īpatnē izolacionismā. Tai šķita, ka visā pasaulē, it sevišķi Eiropā, iestājies atkal tāds starptautisks stāvoklis, kāds bija XIX gadsimtenī pēc Napoleona kariem: spēku līdzsvars varbūtēju naidīgu spēku starpā. Anglija, izolēta savā drošībā uz savas salas, ko apsarga pietiekami spēcīga kara flote, veikli lavierēs starp šiem spēkiem, vēl veiklāk izmantos to pretešības. Tā Londona gribēja nōsargāt Britu imperiju, kas tobrīd bija lielākā, kādu pasaule bija spējusi dzemdēt, jo tur dzīvoja ap 500 milj. dažādu ticību un rašu, dažādu uzskatu un interešu ļaudis un ļautiņi.

Pēc vācu ķeizariskās imperijas satriekšanas (it īpaši pēc vācu kara flotes iznīcināšanas) un pēc Krievijas imperijas varas pilnīga sabrukuma Londonai šķita, ka lielā Britu imperija nodrošināta uz laiku laikiem. Anglija samazināja savus bruņotos spēkus: atcēla obligāto kara klausību, turēja pavisam niecīgu armiju (ap 200.000 vīru!) un, salīdzinot ar agrāko, ne pārāk lielu kara floti.

Visu citu valstu spēkus Anglija gribēja turēt līdzsvarojumā un atkarē, tāpat kā XIX gadus simtenī. Tā priecājās par vājo Krieviju, greisirdīgi vēroja stipro, iedomīgo Franciju, kas gribēja spēlēt galveno lomu Eiropas kontinentā un sasēja ap sevi militārus draugus un sabiedrotos — Poliju, Dienvidslaviju, Čehoslovakiju, Rumāniju. Londona pat atbalstīja Vāciju ar lieliem kredītiem un mierīgi noskatījās, kā aug pēdējās saimnieciskā un militārā vara.

Anglija neizolējās no Eiropas tik atklāti un totāli, kā to darīja ASV. Viņa piedalījās Tautu Savienībā un šķietami tur gribēja tēlot svarīgu lomu, jo anglis kļuva par TS pirmo ģenerālsēkretāru. Bet Tautu Savienība Anglijai bija ārēja dekorācija tās īstai, izolētai politikai: ap Tautu Savienības paktā paredzēto kolektīvo drošību britu lauva staigāja apkārt kā kaķis ap karstu putas podu, nebāžot tajā savu ķepu iekšā. Anglija apzināti izvairījās no vispārējās drošības reālas garantēšanas ar savu spēku, negarantējot nevienai Eiropas valstij drošību, izņemot Franciju, Vāciju un Beļģiju. Pēc 1925. g.

(Lokarno) Londona neslēdza militāras savienības ne ar vienu valsti. (Vienīgais izņēmums bija Portugale!) Viņa nenoslēdza konkrētu militāru aliansi pat ar Franciju, pat pēc Lokarno, kad ar savu spēku garantēja Francijas robežu pret Vācijas uzbrukumu un Vācijas robežu savkārt gluži tādā pašā veidā pret Francijas uzbrukumu. Anglijai nebija militāras savienības ar citām valstīm pat 1939. g. pavasarī, kad Hitlera vilks bija jau aprijis Austrijas jēru, nokodis Čehoslovākijas avi un pavisam atklāti taisījās kļūpt pie rīkles Polijai.

Visu laiku starp abiem pasaules kariem Anglija neatzina par iespējamu ar savu spēku garantēt drošību nevienai centrālās vai austrumu Eiropas valstij. 1938. g. Mīnchenē Anglija kopā ar Franciju atstāja savam liktenim Čehoslovākiju. Parīzē un Londonā tad radās illūzija, ka vācu vilks nu būs uz kādu laiku apmierināts ar šo gremokli. Bet tas jau 1939. g. pavasarī atņirdza savus zobus pret Poliju.

Tad politiskais stāvoklis Eiropā kļuva draudīgs. Martā Hitlera oficiāli nožņaudza Čehoslovākiju un ar varu atņēma Lietuvai Klaipēdas apgabalu. Aprīlī un maijā Dancigas koridorā spilgti jau liesmoja vācu partizānu karš pret poļiem. Viss liecināja, ka Hitlera gatavojas kara gājienam pret Poliju un pēc tam eventuāli vēl tālāk uz austrumiem.

Eiropas vispārējais spēku līdzsvars jau savos pamatos grīlojās zem Hitlera dzelzs zābaka spērieniem. Anglijas un Francijas Mīnchenes kapitulēšanas politika bija aizbaidījusi Staļinu jau pusceļā uz Berlīni pie Hitlera. Toreiz vēl diezgan pabailīgais Staļins, kaut arī nepamatoti, bažījās par to, ka Londonā un Parīzē gatavo slepenu savvērestību kopā ar Hitleru pret Maskavu, dodot pēdējam brīvas rokas karām pret Padomju Savienību. Tāpēc jau tad Staļins slepus gatavojās aizsteigties priekšā Londonai un Parīzei, dodot brīvas rokas Hitleram karā pret Poliju, Franciju un Angliju.

Tikai šādā draudīgā starptautiskā situācijā Anglija, beidzot, saprata Krievijas, Polijas un Baltijas valstu svarīgo politisko un stratēģisko nozīmi vispārējā miera un drošības **kollektīvā** sistēmā. Tagad Londona pēkšņi sāka improvizēt **jaunu** ārpolitiku Austrumeiropas problēmās. Nu pirmo reizi Londona savās **drošības garantijās** bija gatava iet ne tikai pāri Reinai, bet pat pāri Vislai un Dau-

gavai, nonākot pat līdz Maskavas upei. 1939. g. vasarā, pa kaklu pa galvu skrejot, Anglija gribēja sasniegt to, kas bija nokavēts iepriekšējos gados: 1) noslēgt militāru savienību ar Krieviju, 2) garantēt Polijas drošību un 3) garantēt arī Baltijas valstu neatkarību.

Anglija — tā tad tikai 1939. g. augustā, 5 minūtes pirms otrā pasaules kara izcelšanās — ar angļu-poļu līgumu garantēja Polijas neatkarību un neizkaramību, t. i., apņēmās kaņot pret to valsti, kas uzbruktu Polijai.

Arī **Baltijas problēmā** 1939. g. vasarā Anglija sāka iet **pavisam jaunus ceļus**: Anglija ir gatava dot savas garantijas Baltijas valstu neatkarības un teritoriālās neaizkaramības nodrošināšanai pret uzbrucēju.

1939. g. no maija līdz augustam Maskavā notika Anglijas, Francijas un Krievijas diplomātisko un militāro pārstāvju konference, lai spriestu un lemtu par draudīgā otrā pasaules kara novēršanu. Šīs konferences laikā **Baltijas problēma kā starptautiski svarīga nonāca Eiropas politikas uzmanības centrā** un par to toreiz runāja visa pasaules prese.

Anglija un Francija gribēja slēgt ar Krieviju **politisku un militāru savienību**, lai savstarpēji garantētu kopēju drošību pret draudīgo Vāciju un līdz ar to lai sargātu Eiropas mieru. Ja šāda savienība būtu toreiz noslēgta, tad otrais pasaules kaņš būtu novērsts, jo Hitlers tālu nebija sagatavojies lielam kaņam pret divām vienlaicīgām frontēm. Bet Maskavas konference izjuka, lielā mērā **tāpēc, ka līdz tam starptautiski nebija nokārtota Baltijas problēma.**

Slēdzot šādu militāru aliansi, bija jārod skaidrība un noteiktība par to, 1) kā garantēt Baltijas valstis pret uzbrucēju un 2) kas kaņā gadījumā sabiedrotiem kopēji darāms stratēģiski tik svarīgajā zonā starp Krieviju un Vāciju, kāda ir Baltijas telpa un Baltijas jūra. Bija dabiski, ka Krievijas pārstāvji prasīja no Anglijas un Francijas pienākumu kaņot pret Vāciju ne tikai tad, kad vācu armija uzbruktu Padomju Savienības robežai, bet jau tad, kad Vācija uzbruktu kādai Baltijas valstij. Tas bija neliels, bet paciets rieksts, kas nu bija pirmo reizi jāpārkož Anglijas ārlietu ministram lordam Halifaksam un ministru prezidentam Nevilam Čemberlenam. Kaut gan šie abi angļu kungi nebija nekādi drošsirdīgi tālbraucēji kap-

teīni, tomēr beidzot bija gatavi garantēt ar Anglijas varu Baltijas valstu drošību.

Vēl diplomātiskās aktis par 1939. g. Maskavas konferenci nav publicētas, bet daži autoritātīvi liecinieki savu atklāto vārdu par to jau ir teikuši. Visatklātāk par to ir runājis 1946 g. 18. jūl., Francijas otrās satversmes sapulces sēdē, deputāts Eduards Daladjē, kas 1939. g. bija Francijas ministru prezidents. Šo viņa vēsturisko liecību par Baltijas problēmu Maskavas konferencē nav apstrīdējusi ne Londona, ne Maskava. Tātad tā uzskatāma par objektīvu un autentisku.

No Daladjē liecības izriet: 1) Anglija un Francija jau Maskavas konferences sākumā atzinušas par vajadzīgu dot savas garantijas Baltijas valstu neatkarības un neaizkaņamības nodrošināšanai pret uzbrucēju, t. i., ar varu, ar kaŗu aizstāvēt tās pret agresoru. 2) Padomju Krievijas pārstāvji 2. jūn. pieprasījuši no Anglijas un Francijas iet vēl vienu soli tālāk: aizstāvēt ar varu, ar kaŗu Baltijas valstis pret uzbrucēju arī tajā gadījumā, ja Baltijas valstis pašas negribētu aizstāvēties pret uzbrucēju, gribētu padoties uzbrucējam un nemaz neprasītu no garantiem (t. i., no Anglijas, Francijas un Krievijas) palīdzību pret uzbrucēju. No sākuma Anglija noraidījusi militāras alianses automatisku iedarbību šādā gadījumā, bet pēc Francijas valdības diplomātiskas akcijas Londonā angļu valdība tomēr bijusi ar mieru kaŗot, lai aizstāvētu Baltijas valstis pat tad, kad pēdējo valdības palīdzību pret uzbrucēju nemaz neprasītu. 3) Bet šī tālejošā, var teikt totālā Anglijas gatavība sargāt Baltijas valstu neatkarību vēl neapmierina krievu diplomātus. 4. jūl. Molotovs uzstāda vēl vienu jaunu katēgorisku prasību: Anglijai un Francijai jāuzņemas pienākums kaŗot pret uzbrucēju Baltijas valstīm arī tad, kad tas **netieši** uzbruktu viņām. Šis netiešais uzbrukums Baltijas valstīm, pēc Kremļa diplomātu domām, sāktos pat tad, ja kādi dumpinieki gāztu Rigā Kārļa Ulmaņa valdību vai Tallinā Konstantina Petsa valdību. Šī mistiskā indirektā agresija nu bija jau liels un pavisam ciets rieksts, kuŗu krievi lika pārkost lordam Halifaksam un Nevilam Čemberlenam. Tomēr beidzot, 17. jūl., Anglijas valdība piekritusi kaŗot pret uzbrucēju Baltijas valstīm pat tad, ja šāda veida mistiska netieša agresija vērstos pret Baltijas valstu drošību.

Tāda ir Daladjē liecība. Mēs varam teikt: tālāk starptautiskā garantijā par kādas trešās valsts neatkarības un neaizkaramības nodrošināšanu, tik tiešām, nav kur iet. Un tā kā Maskavā projektētās Baltijas valstu garantēšanas līgums tiktu rakstīts abstraktā veidā, neminot Vāciju vārdā, tad šāda Anglijas un Francijas dotā garantija par Baltijas valstu drošību būtu vērsta juridiski un politiski pret uzbrucēju kā tādu, tātad arī eventuāli pret Padomju Savienību.

Bet to, lūk, taisni nevēlējās Kremļa slipētie diplomātiskie viltnieki. Viņi vilka sarunas tišām garumā, lai tai pašā laikā citās telpās nodotu Angliju un Franciju Hitlera uzbrukumam, saņemot par to caur Ribentropa kungu brīvas rokas agresijai pret Baltijas valstīm un Somiju.

Ja Anglija un Francija 1927. g., t. i., laikmetā, kad tās kopēji garantēja mieru un drošību pie Reinas, būtu sapratušas, ka Eiropas miera un drošības labā vajag ar kopējiem spēkiem garantēt arī mieru un drošību pie Ņemunas, Daugavas un Narvas, tad 1939. g. nebūtu neauglīgi Maskavā jādēbatē par Baltijas problēmu. Ja pēdējā būtu starptautiski izšķirta Lokarno laikmetā, kad Vācija un Krievija bija vājas, tad Baltijas valstis 1939. gadā nemaz nevarētu figurēt kā maiņas objekts starp Hitleru un Staļinu. Ja Baltijas valstu drošība jau agrāk būtu garantēta ar Anglijas un Francijas spēku, tad 1939. g. un 1940. g. Maskavai 7 reizes būtu jāpārdomā savs uzbrukums pret Baltijas valstīm, jo tad tas nozīmētu atklātu un noteiktu konfliktu arī ar Angliju un Franciju.

Ja labu laiku pirms otrā pasaules kara izcelšanās būtu starptautiski atrisināta Baltijas drošības problēma, tad Krievijai būtu skaidri zināms, ka Anglija un Francija ar savu varu garantē Baltijas valstu neatkarību. Tad, kara draudiem savelkoties Eiropā, Baltijas jautājums nebūtu par šķērsli Anglijas, Francijas un Krievijas politiskās un militārās savienības noslēgšanai, kā tas bija 1939. g. Maskavas konferencē. Tad būtu jārunā un jālemj tikai par šaurākiem, speciāliem, tehniskiem jautājumiem: 1) uz kādiem noteikumiem Krievijas armijai pieļaujams iet cauri Baltijas valstu teritorijai un izmantot šīs teritorijas ceļus un ostas militārajām operācijām pret uzbrucēju, pret Vāciju un 2) kādas ir rodamas reālas starptautiskas garantijas, lai pēc kara krievu karaspēks atstātu šo valstu teritorijas.

Tāpēc varam teikt: Baltijas drošības problēmas starptautiskā neatrisināšana ir viens no otrā pasaules kara izcelšanās cēloņiem. Savlaicīgi izšķirot šo problēmu kā svarīgu starptautisku uzdevumu, laikam gan, būtu izdevies novērst — vismaz uz laiku — otro pasaules karu.

* Tik liktenīga Eiropai ir bijusi Baltijas starptautiskās problēmas eiropiskās nozīmes nesaprašana laikmetā starp abiem pasaules kariem.

BALTIJAS VALSTU SABRUKUMS

Šai analizē par Baltijas problēmu mēs nu esam nonākuši pie Baltijas valstu de facto bojā ejas. Vispārējos starptautiskos apstākļus, kuŗos norisinājās Baltijas valstu katastrofa, mēs jau attēlojām iepriekšējā nodaļā. 1939. g. tie kļuva ārkārtīgi nelabvēlīgi Baltijas valstīm.

Baltijas tautas nodibināja savas neatkarīgās valstis ļoti labvēlīgos vispārējos starptautiskos apstākļos: Krievija un Vācija bija tik vājas, ka abas tās nemaz nebija toreiz Eiropas lielās politikas faktori. Baltijas nācījas pašas ar savu varonību izcīnīja savu de facto patstāvību un ar savu diplomātisko gudrību panāca savas neatkarības de jure atzīšanu.

Pēc miera nodibināšanas Austrumeiropā (1921. g.) Baltijas valstu neatkarība pamatojās uz spēku līdzsvaru, kas šeit pastāvēja starp Padomju Krieviju no vienas un Poliju un Baltijas valstīm no otras puses. Bet kad pēc 1933. g. Vācija un Padomju Krievija straujā tempā kļuva arvien stiprākas un tapa par svarīgiem varas faktoriem Eiropā, tad krievu un vācu parallēlo pretējo spēku līdzsvars **balstīja neatkarīgo Baltijas valstu pastāvēšanu**. Ja Krievija uzbruktu kādai no Baltijas valstīm, tad tas neizbēgami izsauktu Vācijas militāru prettriecienu, jo krievu militāra dominēšana stratēģiski ļoti svarīgā Baltijas zonā apdraud Vācijas drošību. Un arī vice versa. Pat vēl vairāk: vācu militāra dominēšana Baltijas telpā un Baltijas jūrā apdraud Krieviju vēl nopietnāk, nekā krievu placdarms Baltijā var apdraudēt Vācijas drošību. Tāpēc, līdz apzināti gribētai spēku mērišanai šo divi lielvalstu starpā, abas tās bija ieinteresētas neatkarīgo Baltijas valstu pastāvēšanā: tās nu bija

istas buferu valstis, kas šķīra vienu no otras divi naidīgas lielvalstis, divi pretspēkus. Kamēr Baltijas valstis nepieslējās nevienai no šīm naidīgām pusēm, neiesaistījās nevienas šīs puses militārajā sistēmā, tikmēr kā Padomju Krievija, tā Hitlera Vācija, abas šīs naidīgās lielvalstis, varēja uzlūkot Baltijas valstis kā zināmu neitrālu zonu, kas tās atdala un pat sedz no tiešas saskares ar pretinieku, varbūtēju ienaidnieku.

Uz šiem spēku līdzsvarojumiem balstījās Baltijas neatkarīgo valstu pastāvēšana līdz 1939. gadam. Uz tamlīdzīga lielvalstu varas līdzsvarojuma miera laikā balstās visu to neatkarīgo mazo valstu pastāvēšana, kurām liktenis lēmis atrasties stratēģiski svarīgā zonā — naidīgu lielvalstu starpā.

1939. gadā sabruka vispārējais spēku līdzsvars Eiropā, it īpaši Austrumeiropā, un tāpēc de facto sabruka arī Baltijas valstis. **Vācijas un Krievijas 1939. g. 23. augusta izlīgums ir nāvīgs trieciens Baltijas valstu neatkarībai**, jo tas ne tikai likvidēja Polijas spēka faktoru, bet arī izbeidza — kaut arī tikai uz laiku — krievu un vācu pretējo spēku līdzsvarojumu Baltijas zonā. Bez Berlīnes piekrišanas Maskava 1939. un 1940. g. nebūtu uzdrošinājusies dzīties virsū Baltijas valstīm. Hitlera, protams, negribēja uz visiem laikiem atdot Baltijas valstis Krievijai, bet tikai uz īsu laiku: kamēr viņš sakauj rietumu frontē franču un angļu armiju. Tad sakaus Krieviju un atņems tai Baltijas valstis un vēl daudz ko. Sasist visus pretiniekus atsevišķi — tas bija Hitlera stratēģijas mērķis.

Ja Hitleram 1939. g. vienam nebija pietiekami spēka, lai vienlaicīgi karotu kā pret rietumiem, tā pret austrumiem, tad tomēr Hitleram un Staļinam kopā bija vairāk spēka nekā Polijai, Francijai un Anglijai kopā. Tāpēc Hitlera uz laiku saskaņojās ar Staļinu Austrumeiropā, lai kopēji rīkotos pret Poliju un Baltijas valstīm, un zināmā apmērā arī pret Angliju un Franciju.

Baltijas valstis de facto sabruka tad, kad Krievija un Vācija izlīga uz Baltijas valstu muguras un kad **trešais spēks** — vakaru lielvalstis (Francija un Anglija) nevarēja reālā veidā līdzdarboties Baltijas valstu starptautiskā stāvokļa veidošanā. Baltijas valstu bojā ejas procesa datumi stāv visciešākā sakarībā ar vispārējo spēku mērīšanu Eiropas kara laukos: 1) militāro bažu līgumus Maskava uzspieda Baltijas valstīm tūlīt pēc tam, kad Hitlera sa-

kāva poļu armiju un kad krievu armija, kā liķu vilks, uzklupa virsū pie zemes gulošiem poļu varoņiem un 2) Maskava pilnīgi okupēja Baltijas valstis tikai 1940. g. 15. jūnijā, kad vācu armija tikko bija sakāvusi franču armiju, ieņēmusi Parīzi un ietriekusi nelielo angļu armiju Denkerkas nelaimē.

Tāda bija vispārējā starptautiskā situācija, kuŗā **sabruka** Baltijas valstis. Es šeit apzināti lietoju vārdu sabruka, jo bez kara, bez cīņas, bez pretestības Baltijas valstu valdības kapitulēja Maskavas priekšā un izbeidza neatkarīgo Baltijas valstu pastāvēšanu.

Ir nācis laiks attēlot un novērtēt šo sabrukumu, šo kapitulēšanu bez cīņas, šo padošanos ienaidniekam bez pretestības. Protams, tomēr šeit varam to darīt pavisam īsos vilcienos, raksturojot vienīgi Latvijas valdības padošanos Latvijas valsts ienaidniekam.

Autoritārie, diktatoriskie režīmi, kas nelikumīga apvērsuma ceļā nodibinājās Lietuvā (1926. g. decembrī) un Latvijā (1934. g. 15. maijā), bet Igaunijā lēgālā ceļā (1933./34. g.), teicās esam Baltijas tautu nacionālo un patriotisko spēku izpaudums un pat kāpinājums. Parlamentārās demokrātijas režīms ar partiju sistēmu esot saskaldījis tautu pretešķībās un tāpēc novājinājis nāciju, pat novedis valsti, kā tādu, apdraudētā sabrukumā stāvoklī. Tikai valsts varas koncentrēšana viena tautas vadoņa rokās spēsot celt nācijas spēku un nodrošināt valsts nākotni. Šis augstais patriotiskais mērķis bija ideoloģiskais vadītājs motīvs, kam bija jāattaisno apvērsums un varas režīms.

Gadiem ilgi Baltijas varenie „mindaugi“ ar saviem „gebelsiņiem“ piebazūnēja pilnu Baltijas telpu. Lielie, spēcīgie, varenie vadoņi visu zina, visu saprot, visu var. Tikai viņi vienīgie spēj radīt un veidot stipras tautas un varenas valstis. Tikai vienīgi viņi ir radījuši īstas un varenas nacionālas valstis un nodrošinājuši tām mūžīgu pastāvēšanu. Gadiem ilgi pa Baltiju līgoja šāda totālītāra dziesma.

Bet reālībā? Kas pierādījās skaudrā īstenībā? Grotesks tukšums atklājās tad, kad vēsturiskais liktenis pārbaudīja Baltijas valstu spēku un to valdnieku spējas, kad līdz ar autoritāriem režīmiem traģiski sabruka neatkarīgās Baltijas valstis.

Starplaikā, no 1934. g. līdz 1939. g., tātad 5 gadu laikā, kad no gada gadā arvien skaidrāk nobrieda kara briesmas, kad līdz ar to Baltijas valstis objektīvi gāja pretī draudošai katastrofai, šai laikā Baltijas valstu autoritārie valdnieki un viņu valdības nekā nedarija, lai izveidotu savu armiju tehniskos spēkus, lai apvienotu Baltijas valstu spēku vienā militārā un politiskā faktorā, lai rastu plašākas starptautiskas garantijas Baltijas valstu drošībai.

1939. g. Latvijas armijai ir tikai viens ducis nemodernu, vāju tanku un tikai 5 duči lidmašīnu, no kuŗām lielākā daļa ir nmodernas un nolietotas. Kad kara ministrs ģen. Jānis Balodis liek priekšā valdībai iepirkt ārzemēs kaut cik modernus ieročus, tad pats valdnieks Kārlis Ulmanis ir tam pretī, jo ārlietu „speciālists“ Vilhelms Munters viņam iegalvojis, ka kara vispār nebūs.

Saprotams, Latvija viena pati, ar labāko gribu, nevar izveidot tehniski spēcīgu armiju, tāpēc pilnīgi nepieciešams bija noslēgt vismaz trīs Baltijas valstu (Igaunijas, Latvijas un Lietuvas) politisku un militāru savienību, lai kopējs Baltijas spēks stāvētu aiz Baltijas valstu drošības. 1936. g. septembrī gan paraksta Igaunijas, Latvijas un Lietuvas līgumu par ārpolitikas saskaņošanu, bet šis līgums neparedz Baltijas valstu politiskās un militārās savienības nodibināšanu. Visi trīs Baltijas „mindaugi“ bija pārgudri un visvarēni, tāpēc viņi nevarēja ierobežot savu „pārgudrību“ un „visvarēnību“, kas būtu zināmā mērā nepieciešams, nodibinot kopēju Baltijas savienību.

No ārpolitikas saskaņošanas arī nekas neiznāca. Kritiskā brīdī, kad Maskava 1939. g. rudenī pieprasīja un uzspieda savas militārās bāzes Baltijas valstīm, to diktatori bez kādas saskaņošanās, pat bez jebkādas sazināšanās savā starpā, pa kaklu pa galvu sūtīja savus ārlietu ministrus uz Maskavu, lai katrs pa savai modei pielabinātos Kremļa valdniekiem.

Baltijas autoritārie valdnieki arī nekā nedarija, lai mēģinātu panākt rietumu lielvalstu — Anglijas un Francijas garantiju Baltijas valstu drošībai. Taisni otrādi: **1939. gada vasarā Kārļa Ulmaņa valdība pat uzstājās pret Latvijas neatkarības garantēšanu, ko bija gatavas dot Anglija un Francija.**

Iepriekšējā nodaļā es jau diezgan sīki attēloju, kā Anglija un Francija Maskavas konferences laikā ir gatavas dot ļoti tālu ejošas

garantijas, lai ar savu spēku nodrošinātu Baltijas valstis pret uzbrucēju. Bet šai laikā, kad marta beigās Hitlers ar varu nolau-pija Lietuvai Klaipeņas apgabalu, kad vispārējās kaņa briesmas ir jo akūtas, kad Baltijas valstu drošība objektīvi ir jau ārkārtīgi apdraudēta, tad Kārļa Ulmaņa valdība noraida Anglijas un Fran-cijas drošības garantiju Baltijas valstīm, protestē pret šādu Ang-lijas un Francijas politiku, intrigē pret to un pat draud šīm abām rietumu lielvalstīm — Anglijai un Francijai — ja tās uzdrošinātos dot Latvijai šādu starptautisku garantiju bez Latvijas valdības piekrišanas.

15. maija Latvija, Kārļa Ulmaņa un Vilhelma Muntera vadībā, 1939. g. vasarā, šai drausmīgi nopietnā momentā, spēlē lielvalsti. Tas, protams, notiek šausmīgi groteskā stilā. Latvijas valsts noraida Anglijas, Francijas un Krievijas kopējo Baltijas valstu drošības garantiju, jo tāda garantija Latvijas valstij neesot vajadzīga. Tā kā Anglija un Francija ir gatavas realizēt šādu starptautisku garan-tiju bez ieinteresētās valsts (Latvijas) piekrišanas, tad Kārļa Ul-maņa valdība oficiāli protestē pret šādu Londonas un Parīzes rī-cību. 15. maija „lielvalsts“ iet vēl vienu soli tālāk: tās uzdevumā ārlietu ministrs Vilhelms Munters 7. jūnijā Berlīnē ar Hitlera III valsts ārlietu ministru Ribentropu paraksta draudzības un neuz-brukšanas paktu. Šis līgums ir 15. maija lielvalsts **demonstrācija un drauds pret Angliju, Franciju un Padomju Savienību**. To ne-pārprotami izsaka 15. maija oficiozs „Brīvā Zeme“ savā 15. jūnija rakstā „Mēs un lielvalstis“: Latvijai nav nekādas vajadzības, lai Anglija, Francija un Krievija to protežētu un aizstāvētu pret kādu trešo valsti. Angļu, franču un krievu sarunas Latvijai ir pilnīgi vienaldzīgas, ja šīs valstis kārtu pašu lietas un ja viņas nekādā veidā neskaņ Baltijas valstis un to suverēnās tiesības. Tikai šajos noteikumos „mums nebūs vajadzība spert katēgoriskus soļus, lai parādītu un aizstāvētu mūsu gribu.“

Tādu rīcību un tādu toni sev atļāvās 1939. g. vasarā Kārlis Ul-manis un Vilhelms Munters pret Angliju un Franciju, kas gribēja ar savām militārām un politiskām garantijām nodrošināt Baltijas valstis pret uzbrucēju. Bet pēc dažiem mēnešiem tas pats Kārlis Ulmanis un tas pats Vilhelms Munters pazemīgi un laipni ielaida pirmo krievu armiju Latvijā (krievu militārās bāzes) un 1940. g.

15. jūnijā bez protesta klusi un pādevīgi atvēra visus vārtus Maskavas armijai Latvijas valsts okupēšanai un nožņaugšanai.

Kādi varēja būt Latvijas valdībai motīvi, lai noraidītu Anglijas, Francijas un Krievijas starptautisko garantiju Baltijas valstīm? Baltijas valstu drošības garantija izvirzījās Anglijas, Francijas un Krievijas sarunās par politiskas un militāras savienība noslēgšanu šo valstu starpā pret varbūtēju uzbrucēju (Hitlera Vāciju). Tāpēc bija jāreķinājas ar to, ka šādā militārā aliansē paredzēs krievu armijai iespēju iet cauri Baltijas valstu teritorijai un izmantot šīs teritorijas ceļus un ostas militārām operācijām pret Vāciju tad, kad Anglija, Francija un Krievija to atzīs par nepieciešamu karā pret uzbrucēju. Tas varētu notikt arī tad, kad Hitleris uzbruktu nevis tieši kādai Baltijas valstij, bet kādai rietumu valstij vai Polijai. No šāda kara lauka stāvokļa Kārlis Ulmanis gribēja izvairīt Latviju. Viņš acīm redzot nesaprata Baltijas zonas svarīgo stratēģisko nozīmi Eiropā un iedomājās, ka Baltijas valstis varēs palikt neitrālas tad, kad lielvalstis kaņos Eiropā. Lai neierautu Latviju šādā karā, tad jānoraida jebkāda Latvijas saistīšanās ar Angliju, Franciju un Krieviju. No šīm lielvalstīm jāizvairās pat tad, kad tās grib garantēt Baltijas valstu neatkarību un teritorijas neaizņemamību, jo par šo garantēšanu no Baltijas valstīm prasīs pildīt vismaz to pienākumu, kas paredzēts Tautu Savienības paktā: laist caur T. S. locekļu teritoriju (caur Baltijas valstīm) T. S. locekļa (Krievijas) kaņaspēku pret uzbrucēju (Vāciju). Kārlis Ulmanis, šķiet, ir gribējis izvairīties no šāda pienākuma pildīšanas un tāpēc noraidīja krievu kaņaspēka ienākšanu Latvijā kara apstākļos, **kaut arī Anglija un Francija garantētu** Baltijas valstu neatkarību un **arī krievu kaņaspēka izvākšanu no Baltijas pēc kara**. Tādi varēja būt motīvi, kuŗu dēļ Kārlis Ulmanis 1939. g. vasarā noraidīja Latvijas resp. Baltijas valstu starptautisku garantiju, ko gatavas dot bija Anglija un Francija.

Šie motīvi ir isrēdzīgi un pat naīvi. 1939. g. vasarā iestāstīt sev, ka nekas neapdraud Baltijas valstis, varēja tikai pavisam akls cilvēks, kuŗš neredz nekā, kas notiek vistuvākā apkārtņē. Noraidīt Anglijas un Francijas garantiju Baltijas valstīm, tas bija jau politisks stubbums, jo šāda garantija varēja tām būt ļoti noderīga ne tikai pret Hitlera Vāciju, bet it īpaši pret Staļina Krieviju.

1939. gadā Anglija un Francija gribēja garantēt Baltijas valstis pret uzbrucēju kā tādu, tātad arī eventuāli pret Padomju Savienību. Ja Anglija un Francija gribēja pieļaut krievu kaņaspēka ienākšanu Baltijas valstīs **kaņa gadījumā**, tad tikai **zināmos noteikumos**: 1) kad Anglija un Francija atzitu to par nepieciešamu kaņa operācijām pret uzbrucēju (pret Vāciju), 2) garantējot Baltijas valstīm padomju armijas neiejaukšanos valsts lietās un 3) garantējot krievu armijas izvākšanos no Baltijas pēc kaņa. Visu to būtu ietvērusi Anglijas un Francijas garantija Baltijas valstu neatkarības un neaizkaņamības nosargāšanai.

Līdzīgas garantijas Anglijai, ASV un Krievijai kopēji deva Iranai (Persijai) otrā pasaules kaņa laikā, kad šīs trīs lielvalstis atzina par nepieciešamu ievest savu kaņaspēku daļas Iranas teritorijā, lai nodrošinātu kaņa materiālu transitu caur Iranu pret vācu aģentu traucējumiem. Anglijas un ASV garantija panāca, ka krievu kaņaspēks pēc kaņa atstāja Iranu un tās neatkarība un teritoriālā neaizkaņamība tilka nosargāta.

Kārļa Ulmaņa valdība nemaz necenšas panākt Latvijai līdzīgas konkrētas garantijas no Anglijas un Francijas pret Padomju Savienību, bet principā katēgoriski noraida jebkādas Anglijas un Francijas garantijas kā nevajadzīgas Baltijas valstīm. Tā izpaudās Kārļa Ulmaņa politiskais aklums un Vilhelma Muntera „tālredzība,” kas veiksmēja krievu ienākšanu Latvijā bez Anglijas un Francijas piekrišanas un bez jebkādām starptautiskām garantijām, kuņas varētu nodrošināt krievu izvākšanos un Latvijas valsts neatkarību.

Draudēt Anglijai, Francijai un Krievijai ar katēgorisku soļu spēšanu, ja tās garantēs Baltijas valstu drošību bez Ulmaņa piekrišanas, tas robežo ar lieluma manijas neprātu un valsts nodevību.

Acīm redzot ulmaniskie lielhercogistiskie vēstures „ideologi” un Rīgas galma trubadūri ar saviem vadoņa slavināšanas vīraka pārmērīgiem kvēpinājumiem bija sakāpinājuši Kārļa Ulmaņa galvā tādu iedomības dvingu, ka 1939. g. viņš vairs nemaz neredzēja īstenību, bet savā stilā izpauda varenas valsts varenu varu. Tikai ar šādu lieluma manijas aklumu neprātu var izskaidrot tos groteskos draudus, ko 1939. g. jūnijā Kārļa Ulmaņa lielvalsts vērsa pret

Angliju, Franciju un Padomju Krieviju. Neaprobežotās varas lāsts bija laupījis Kārlim Ulmanim politisku saprātu.

Bet Vilhelms Munters? Tas nebija naivs, tas bija pietiekami inteliģents, diezgan veikls un ļoti slīpēts. Viņš taču zināja, ka 7. jūnija Latvijas draudzības līguma slēgšana ar Hitlera Vāciju nozīmēja atklāti demonstrēt naidu un pat draudus pret Angliju un Franciju, kas tai laikā gribēja slēgt ar Krieviju politisku un militāru savienību pret uzbrucēju (Hitlera Vāciju). Viņš taču saprata, ko nozīmē Kārļa Ulmaņa draudi spert katēgoriskus soļus pret Angliju, Franciju un Krieviju: noslēgt Latvijas militāru savienību ar Hitlera Vāciju. Viņš taču varēja iedomāties, ka no šādiem draudiem nenobīsies trīs lielvalstis, bet šādi groteski draudi tikai kompromitē Latviju Londonas un Parīzes acīs. **Un šāda Latvijas kompromitēšana bija tobrīd ļoti vajadzīga Kremļa valdniekiem**, jo pēdējie taisni tad gribēja no Anglijas un Francijas pārstāvjiem Maskavas konferencē izdabūt sev brīvas rokas pret Baltijas valstīm. Tāpēc 1939. g. Vilhelma Muntera ārpolitika robežo ar valsts nodevību.

Kaņa nebūs! — otrā pasaules kaņa priekšvakarā katēgoriski apgalvo Kārlis Ulmanis un Vilhelms Munters. To sistēmātiski atkārtoti latviešu kroņa prese. Kādā tautas sapulcē Kārlis Ulmanis mierina savus pavalstniekus: Esiet droši, jo kaņa nebūs! Bet ja notiktu tas, kas nav paredzams, ja tomēr izceltos kaņš, arī tad esiet droši: kaņš neskārs Latviju. Bet ja nu tomēr ienaidnieks uzbruktu mūsu tēvzemei no rietumiem, tad tomēr esiet droši: mēs kaņšim un uzvarēsīm! Ja ienaidnieks uzbruktu mums no austrumiem, arī tad esiet droši: mēs atkal kausimies un atkal uzvarēsīm. Bet esiet droši pat tad, ja notiek neiespējama, ja vienā laikā mums uzbruktu ienaidnieks kā no rietumiem, tā arī no austrumiem: arī tad mēs kausimies un uzvarēsīm, tāpat kā 1919. g.

Pēc nedaudzām nedēļām, kad šī Kārļa Ulmaņa rētoriskā un lepnā dziesma vēl nebija paspējusi izskanēt pa visām Latvijas ārēm un sētām, sākās otrais pasaules kaņš. Dārdoši bruka Eiropas līdzsvars, visupirms tās austrumu daļā. Baltijas valstu pamati līgojās. Nāves cilpu ap viņām savija stiprās Krievijas un varenās Vācijas sapraššanās. Visām Eiropas tautām, kas gribēja sargāt savu nacionālo brīvību, iestājās drausmīgs pārbaudījuma laiks. Poļu

tauta un tās valdība pirmās rādīja visai pasaulei, uz kādu bezgalīgu varonību ir spējīga nācija, kas mīl un ciena savu nacionālo neatkarību: poļi nepadevās, bet varonīgi kāvās līdz pēdējai iespējai pret abiem spēcīgajiem ienaidniekiem.

Bet ko darīja Latvijas patvaldnieks tad, kad ienaidnieks no austrumiem deva pirmo un **nāvīgo triecienu Latvijas neatkarībai?** Viņš pilnīgi aizmirsu savu superlātīvo bravūru, ko bija paudis pirms nedaudzām nedēļām, un bez jebkādas cīņas kapitulēja Maskavas priekšā. 1939. g. 5. oktobrī Latvijas „ārlietu ministrs“ Vilhelms Munters sava valdnieka pilnvarā un uzdevumā Maskavā parakstīja līgumu ar Padomju Savienību, kas deva pēdējai tiesības ierīkot militāras bāzes un turēt savu armiju Latvijas teritorijā. Kad krievu karaspēks uz šī līguma pamata ienāca Latvijā, tad **faktiski jau iestājās neatkarīgās Latvijas valsts gals**, jo Latvija nu kļuva pilnīgi atkarīga no krievu varas un spēka. Šai līgumā garantētā Latvijas suverēnitāte bija īsta juridiska mitoloģija, kas apslēpa faktiskās neatkarības galu. 1940. g. 15. jūnija varas akts bija neizbēgams oficiāls un pilnīgs noslēgums 1939. g. 5. oktobra kapitulēšanas aktam.

Latvijas valdības piekrišanu šim Latvijas faktiskās neatkarības salaušanas pirmam aktam nevar attaisnot ar to, ka tāpat rīkojušās Igaunijas un Lietuvas valdības. Šo piekrišanu nevar attaisnot arī ar to, ka tā dota varas pielietošanas draudu ietekmē. Valdība, kas reprezentē nacionālā ziņā brīvu, neatkarīgu, nāciju, nedrīkst piekrist nacionālās brīvības un neatkarības sagraušanai, kaut arī liels pārspēks draud lietot varu. Kad apdraudēta valsts pastāvēšana, tad valdība cīnās un cīņā, kaut arī iepriekš ir pat saredzama šādas cīņas, šāda cīņa militāra neveiksme. Lejot asinis, nesot dzīvības upurus pret uzbrucēju valsts neatkarībai, pat ejot varonīgā cīņā bojā, tiek likti politiski un morāli pamati, lai rīt celtos augšā un uzvarētu. Tāpēc neatkarīga valsts neļauj sevi bez cīņas nokaut, bet varonīgi pretojas tam, kas grib to nogalināt. Tā bijis vienmēr vēsturē. Tas visur notika arī mūsdienās. Abesīņi kāvās līdz pēdējai iespējai pret Itāliju, kaut gan viņiem nebija modernu ieroču. Mazā Albānija, kurai ir tikai 1 miljons iedzīvotāju, vienu nedēļu varonīgi un sīkstī kāvās pret vareno, lielo Itāliju. Mazā Norvēģija, kaut gan tai bija ļoti niecīga armija, tomēr sava 70 ga-

dus vecā karaļa personīgā vadībā cīnījās līdz pēdējai iespējai pret varenu pārspēku. Līdzīgā varonībā cīnījās dienvidslavi, grieķi, beļģi.

Un mazā Somija noraidīja Maskavas prasību pēc krievu militāras bāzes un bezgala varonīgā karā viena pati stājās pretī lielajai padomju imperijai. Tikai Baltijas valstis necīnījās, nekaņoja pret ienaidnieku, bet sabruka viņa draudu priekšā. 1939. g. rudenī Baltijas valstis bez jebkādas diplomātiskas sadarbības viena pēc otras lielā steigā paraksta draudzības un savstarpējās palīdzības līgumus ar Padomju Savienību: Igaunija — 28. septembrī, Latvija — 5. oktobrī un Lietuva — 10. oktobrī. Baltijas valdības deva Krievijai tiesības Baltijas valstu teritorijā ierīkot militāras, navalas un aviācijas bāzes un turēt savus garnizonus, kā arī apņēmas militāri sadarboties ar Padomju Savienību pret uzbrucēju. Viss tas faktiski nozīmēja **Baltijas valstu neatkarības un suverēnitātes galu un Maskavas protektorātu pār Baltijas valstīm**, kaut arī līgumu pantos jūridiski bija paredzēta neatkarības un suverēnitātes neaizkaršana.

Pēc tam, kad krievi tādā veidā jau pa daļai bija salauzuši un okupējuši neatkarīgās Baltijas valstis, Maskava mēģina kaut ko līdzīgu panākt arī Somijā. Bet somu demokrātiskās republikas valdība galīgi noraida Kremļa prasības, un 30. novembrī sākas Padomju Savienības uzbrukums Somijai. Somu republikas valdība zināja, kādos starptautiskos apstākļos tā uzņemas karot ar lielu, spēcīgu ienaidnieku: 1) Somijai nav militāras savienības ne ar vienu citu valsti, no kurās varētu gaidīt aktīvu militāru atbalstu; 2) Skandināvijas valstis ir atklāti deklarējušas savu neitrālītes stāvokli un tāpēc no šīm valstīm aktīva militāra palīdzība arī nav cerama; 3) Anglija un Francija nav garantējušas Somiju un pašas atrodas smagā karā ar Vāciju un tāpēc nav gaidāms, ka rietumu lielvalstis ies karā pret Padomju Savienību Somijas dēļ; 4) no Vācijas kāda militāra palīdzība arī nav iespējama, jo Vācija ir faktiski Krievijas sabiedrotā valsts un sadarbojas diplomātiski ar Maskavu un 5) Baltijas valstis ir jau nonākušas pa daļai Krievijas varā un no krievu jūras un aviācijas bazēm Igaunijas teritorijā ir sagaidāmi ātri uzbrukumi Somijas galvaspilsētai un svarīgām ostām, kā arī krievu desantu mēģinājumi somu armijas aizmugurē.

Un neskatoties uz visiem šiem ārkārtīgi nelabvēlīgiem politiskiem un stratēģiskiem apstākļiem, somu valdība tomēr noraida Maskavas ultimātīvās prasības un droši stājas pretī Padomju Savienībai. Visa Sōmijas nācija — izņemot saujiņu komunistu — vienotā dzelzs gribā, ko nesa un pauda valdība un tautas vietnieki, devās bez gaļa varonīgā un izturīgā cīņā pret ienaidnieku, kas gribēja laupīt Somijai nacionālo un politisko brīvību. Labāk varonīgā karā bojā iet, nekā bez cīņas glēvi kapitulēt — tāda bija mazās somu tautas lielā, varonē stāja briesmu brīdī.

Ja līdzīgā situācijā Baltijas tautas nevarēja izpaust līdzīgu stāju, par to atbildību vēstures priekšā nenes viņas. Tās varonīgi bija cīnījušās par savas brīvības iekarošanu, tās varonīgi būtu kāvušās par nacionālās brīvības aizstāvēšanu, ja valdības būtu spējušas saukt tās brīvības karā.

Pēc 5. oktobra, kad krieviem bija dotas militāras bāzes, kad Latvija bija jau daļēji okupēta no krievu armijas, K. Ulmaņa valdība uzsāk šausmīgu groteskiju. 5. oktobra līgums tiek cildināts kā lielisks panākums: Maskavas valdība pilnīgi garantējusi Latvijas suverēnitāti un absolūti atteikusies no jebkādas iejaukšanās Latvijas valsts lietās. „Ārlietu ministrs“ Vilhelms Munters pēc līguma parakstīšanas svinīgi paziņoja Latvijas tautai, ka pats Staļins viņam apsolijs godīgi un noteikti pildīt šos līguma punktus. Ar tādām miega zālēm Vilhelms Munters sagatavoja Kārli Ulmani un latviešu tautu Latvijas neatkarīgās valsts pilnīgai nožņaugšanai, kas sākās 1940. g. 15. jūnijā.

1940. g. militāra okupācija, tāpat ka 1939. g. 5. oktobra līgums, bija Maskavas vārās akts. Bet arī pret šo valsts nonāvēšanas aktu neprotestēja Kārlis Ulmanis. Viņš mierīgi padevās un uzaicināja tautu mierīgi padoties bez cīņas, bez protesta. Viņš pat 5 nedēļas pēc 15. jūnija kā valsts prezidents parakstīja līdz Kirhensteina dekrētus, ko no padomju sūtniecības diktēja Maskavas pilnvarotais Višinskis. Lietuvas valdnieks Smetona, kaut arī kapitulēja bez cīņas, tomēr nedeavās labprātīgi gūstā ienaidniekam, bet aizbrauca uz ārzemēm un tur skaļi protestēja pret Maskavas varas aktu. Ja Latvijas sūtni ārzemēs (K. Zariņš, V. Salnais un A. Bīlmanis) toreiz nebūtu oficiāli protestējuši pret Maskavas 1940. g. varas aktu, tad apstākļu nepazinējiem ārzemniekiem varēja pat rasties iespaids,

ka Latvijas valsts pati labprātīgi izbeigusi savu pastāvēšanu. Tāpēc šiem sūtņu protestiem piekrit liela polifiska nozīme.

Šādas kapitulācijas sekas vēl šodien tomēr sajūtas. Vēl šodien ārzemniekiem plaši jāskaidro, ar kādu varu un viltu Maskava okupēja un noņņaudza Latvijas valsti. Pavisam cita skaidrība šodien valdītu Baltijas problēmā, ja Krievija kā atklāts agresors atklātā karā būtu iekārojusi Latviju un pārējās Baltijas valstis. Par šīm sekām atbildību nes Baltijas diktatori, kas nebija spējīgi iet varonības ceļu savu nāciju un valstu aizstāvēšanai pret ienaidnieku. Ja Baltijas valstis nebūtu bojā gājusī demokrātiskā valsts iekārta, tad Baltijas valstīm gan nebūtu tik nožēlojams gals. Baltijas demokrātiskās republikas būtu gājušas pa cīņas un varonības ceļu, tāpat kā to darija demokrātiskā Somijas valsts. Un kaut arī tās pret krievu despotijas pārspēku būtu gājušas, tad tomēr šī varonība un skaidrība būtu drošākās ķīlās nākotnes uzvarai.

Labvēlīgos starptautiskos apstākļos un varonīgā cīņā dzima neatkarīgā, demokrātiskā Latvijas republika. Gudra diplomātija veidoja valsts ārējo likteni un sasniedza Latvijas vispārēju de jure atzīšanu. Nelabvēlīgos starptautiskos apstākļos, bez cīņas, bez varonības, bez jebkādas savas diplomātijas sabruka neatkarīgā Latvijas valsts. Tās sākumu iezīmēja augsta varonība, patriotisks cēlums un politiska gudrība, tās galu pavada autokratiskās valdības vīru nožēlojams glēvums, politisks stulbums un noziedzīga nodevība. Kur beidzās stulbums un nolaidība, kur sākās apzināta valsts nodevība, — šo jautājumu noskaidrot vajadzēs nākošajam Latvijas vēsturniekam un, varbūt, pat arī II Latvijas republikas prokurātūrai un tiesai.

BALTIJAS PROBLĒMA OTRĀ PASAULES KARĀ

Iepriekšējās nodaļās jau attēlojām to, cik nelabvēlīgi Baltijas valstīm savirknējās un sarežģījās vispārējie starptautiskie apstākļi otra pasaules kara priekšvakarā un tā sākuma posmā. Vēl tomēr tuvāk jāraksturo galveno pasaules lielvalstu politika otrā pasaules karā, lai gūtu pilnīgu ainu par Baltijas problēmu šai laikā.

Padomju Savienības politika pret Baltijas valstīm ir noteikti imperiālistiska jau 1939. gadā. Ja Anglija un Francija nedod Staļinam brīvas rokas pret Baltijas valstīm, tad viņš sitas kopā ar Hitleru, lai pēdējā labvēlības ēnā realizētu savu imperiālistisko politiku. Un tomēr savu varas politiku Maskava diezgan veikli maskē. Maskava varēja jau 1939. gadā atklāti okupēt un anektēt Baltijas valstis. Bet to viņa vēl nedara. Baltijas valstu aneksiju viņa sadala divi aktos un abus maskē ar Baltijas valdību piekrišanu. Šī diplomātiskā blēdība Maskavai bija vajadzīga galvenā kārtā tāpēc, lai pēc kara beigām starptautiskās sanāksmēs Padomju Savienības diplomāti viltīgi varētu teikt: nekāda starptautiska Baltijas jautājuma nav, jo Baltijas valstu valdības piekritušas 1940. gada jūnija aktam. Visa šī komplicētā procedūra, sākot no 1939. g. septembra līdz 1940. g. augustam, ir īsta austrumnieciska viltus spēle pasaules, it īpaši Anglijas, Francijas un Amerikas mānīšanai. Maskavas varas aktiem pret Baltijas valstīm pa priekšu iet viltus un tos vienmēr pavada viltus.

Hitlera politika pret Baltijas valstīm vēl visiem atmiņā. Savu piekrišanu Staļina varas aktiem pret Baltijas valstīm Hitlers deva ar 1939. g. 23. augusta un 27. septembra slepeniem vācu-krievu līgumiem. Ar 1941. gada 10. janvāra vācu-krievu robežas nospraušanas līgumu viņš atklāti un formāli atzina Baltijas valstu inkorporāciju Padomju Savienībā. Šo savu oficiālo viedokli Hitlera Vācija negrozīja visu kara laiku. Hitlera valdība līdz pašām savām beigām atzina Baltijas valstu teritoriju nevis kā vācu armijas okupētas Baltijas valstis, bet kā okupētu Padomju Savienības apgabalu. Tāda bija Hitlera Vācijas konsekvētā noliedzēja attieksme pret Baltijas valstīm. Šīs politikas motīvi bija divējādi: 1) kamēr Hitleram labi gāja kara laukos, tikmēr viņš un viņa austrumu lietu ministrs Rozenbergs uzskatīja Baltijas valstis un tajās esošo mantu kā kara laupījumu, kurš atņemts Padomju Savienībai un par kara izlietošanu galīgi noteiks Berlīnes valdība. Uzvaras gadījumā Baltijas valstu teritorija bija rezervēta kā kolonizācijas zeme jaunai vācu Ostlandei un vērtīgākie Baltijas īpašumi tad tiktu izdalīti uzvarētājiem vāciešiem. 2) Bet kad sāka iet slikti kara laukos, arī tad Berlīne negrozīja savu viedokli pret Baltijas valstīm, turpināja Baltijas teritoriju uzskatīt kā okupētu Padomju Savie-

nības zemi, necentās nemaz formāli atzīt Baltijas valstīm kaut tādās tiesības, kādas bija piešķirtas Slovaķijas „valstij“. Teorētiski Slovaķija bija patstāvīga valsts, kaut arī tā bija juridiska fikcija, jo faktiski Slovaķijas valsts bija Hitlera Vācijas piedēklis. Bet Baltijā Hitlerš arī šādus piedēkļus nerādīja. Tas nenotika pat tad, kad 1945. gada pavasarī Hitleram jau kāpa ūdens mutē. Šī attieksme pret Baltijas valstīm izskaidrojama ar to, ka otrā kara posmā, kad Austrumeiropā kara laime sāka nosvērties krievu pusē, Hitlerš ir gribējis paturēt sev eventuālu varbūtību slēgt separātu mieru ar Maskavu, kas būtu apgrūtināts, ja Berlīnes valdība būtu atzinusi Baltijas valstu un Baltkrievijas atdalīšanu no Padomju Savienības.

Kā ASV un Anglijas vispārējā politikā otrā pasaules karā ir atsaukusies uz Baltijas problēmu?

ASV un Anglija jau 1941. gadā deklarēja savus vispārējos politiskos principus otrā pasaules karā. Tā bija tā sauktā Atlantijas charta, kas ietveŗ vienu Baltijas valstīm ļoti svarīgu principu: neatzīt tās teritoriālās pārgrozības, kas kara laikā izdarītas ar varu. Tomēr, nēvaram pārvērtēt Atlantijas chartas praktiķsko nozīmi. Tā ir tikai principu deklarācija, bet ne konkrēta ārpolitika. Ir zināma izšķirība ASV un Anglijas konkrētā politikā Baltijas problēmas risināšanā otrā pasaules kara laikā.

ASV valdība ir izturējusi noteiktu un katēgorisku līniju Baltijas problēmā; viņa nav nekādā veidā atzinusi Baltijas valstu iesaistīšanu Pad. Savienībā, taisni otrādi, ASV atzīst Baltijas neatkarīgo valstu tālāko juridisko pastāvēšanu, kā arī atzīst pilnās tiesībās Baltijas valstu sūtniecības Vašingtonā, neskatoties uz to, ka kopš 1940. g. vasaras šie sūtņi vairs nēreprezentē valdības un valsts prezidentus.

Anglijas valdība turpretīm ir gribējusi piekāpties Maskavas priekšā Baltijas jautājumā. Vēl nav nācis laiks plašāk runāt par šo tematu, jo oficiāli vēl daudz kas nav zināms par Anglijas Baltijas politiku otrā pasaules kara laikā. Ir, tomēr, zināms, ka Anglijas ārlietu ministrs Idens 1942. gada jūlijā Maskavā, kad Anglija un Padomju Savienība slēdza un parakstīja politisko un militāro savienību uz 20 gadiem, ir bijis gatavs formāli atzīt Baltijas valstu iesaistīšanu Padomju Savienībā. Tikai ASV valdības spiediens uz Londonas valdību panācis to, ka Idens nav oficiāli ar līgumu

tekstu de jure atzinis Baltijas valstu inkorporāciju Krievijas sastāvā. Tomēr no šī brīža sākās Anglijas uzskats, ka viņa de facto atzīst Baltijas valstu iesaistīšanu Pad. Savienībā. 1942. g. augustā Londonas valdība ierobežoja tiesības Baltijas valstu sūtniecībām Londonā. Tātad otrā pasaules karā Anglijai nav bijusi izturēta linija Baltijas valstu problēmā.

Šī nenoteiktā Anglijas linija Baltijas problēmā stāv sakarā ar Londonas valdības draudzību ar Maskavu. No 1940. g. jūnija līdz 1941. g. jūnijam Anglija bija vienīgā lielvalsts, kas atradās karā ar Hitlera un Musolini bloku. Tāpēc Londona bija ļoti laimīga par to, ka 1941. g. 22. jūnijā Hitlers uzbruka Krievijai: jo vācu-krievu karš atvieglos Hitlera galīgo satriekšanu. Turot vērā šo gala mērķi, Londona gribēja uzturēt ar Maskavu sevišķi draudzīgas attiecības un baidījās no tam, ka Staļins nenoslēdz separātu mieru ar Hitleru. No šādas politikas izejot, Londona negribēja saasināt savas attiecības ar Maskavu Baltijas valstu dēļ.

Vēl nav publicētas aktis par trīs lielvalstu galvu (Ruzvelta, Čerčila un Staļina) apspriedēm Teheranā (1943. g. novembrī) un Jaltā (1945. g. martā), un tāpēc vēl nevar novērtēt ASV un Anglijas attiecības pret Padomju Savienību otrā pasaules kara laikā. No līdz šim publicētiem dažādiem materiāliem par Ruzvelta un Čerčila politiku pret Maskavu var rasties iespaids, it kā Anglija otrā pasaules kara laikā gribējusi diezgan tāli piekāpties pret Maskavu. Bet šī oficiālā politika neraksturo pilnīgi Čerčila ārpolitiku pret Maskavu.

Ir zināms, ka 1943. gadā angļu ģenerālštābs Čerčila uzdevumā izstrādājis lielu stratēģisku plānu angļu un amerikāņu kopējām militārām operācijām pret Vāciju. Šis plāns aptvēris sekojošas angļu-amerikāņu operācijas: 1) desantus un uzbrukumus Grieķijā un Dienvidslāvijā un 2) desantu Somijas ziemeļos (Petsamo). Pirmā armija atbrīvo Balkanu valstis un rauj šīs tautas kara operācijās iekšā pret Vāciju un spiežas uz ziemeļiem. Otrā armija, kas izsēdusies Somijas ziemeļos, atbrīvo Somiju no vāciešiem, garantē Somijai patstāvību, spiežas tālāk uz dienvidiem Igaunijā un Latvijā, stādot sev par mērķi satīkties ar to angļu-amerikāņu armiju, kas virzās pret ziemeļiem no Balkaniem. Šī grandiozā — stratēģiskā plāna lielie politiskie mērķi ir redzami: ar angļu-amerikāņu

aktīvu rīcību satriekt Hitlera varu, lai krievu armija ar savām militārām operācijām pret Hitlera armiju nepaspēj iebrukt tālu iekšā Eiropā. Bet Amerikas Savienoto Valstu prezidents Ruzvelts šo Čerčila izstrādāto plānu kategoriski noraidījis. Tad sākās stratēģiski nenozīmīgie amerikāņu un angļu desanti Sicīlijā un Itālijā, gausā staigāšana pa Itāliju un vēl 1944. gada jūnijā lielais desants Francijas ziemeļrietumos. Bet šo angļu-amerikāņu militāro operāciju rezultāts bija krievu iespēšanās Balkanos un Vācijas lielākā daļā. Turpretim, ja būtu pieņemts Čerčila lielais stratēģiskais plāns, tad krievu armijas rokās šodien nebūtu puse Eiropas un neatkarīgās Baltijas valstis būtu brīvas. Tad šodien Eiropa izskatītos pavisam citāda. Tik liktenīgas sekas ir bijušas Ruzvelta opozīcijai pret šo Čerčila lielo politisko un stratēģisko plānu.

Kādi varēja būt Ruzveltam motīvi, lai 1943. g. noraidītu šo Čerčila plānu? Tie varēja būt dažādi: 1) Šāda liela plāna realizēšana, bez šaubām, prasītu arī lielākus upurus no amerikāņu puses. Ruzvelts ir gribējis taupīt amerikāņu asinis un tāpēc noraidījis šo plānu. 2) Čerčila stratēģiskais plāns politiski skaidri vērsās pret Padomju Savienību, bet Ruzvelts ir mēģinājis iegūt Staļina labvēlību, lai iedabūtu Pad. Savienību karā pret Japānu.

Kad amerikāņi un angļi 1944. g. jūnijā izsēdās ziemeļrietumu Francijā un no šejienes sāka savu lielo ofensīvu pret Hitleru, tad krievu armija bija jau savus galvenos triecienus devusi vācu armijai un dinamiski tā vēlās uz Eiropu. Ļoti vēlu rietumu Eiropas visattālākā malā sāktā amerikāņu un angļu lielā ofensīva pret Hitleru nesa gan vācu brūnā totalitārisma un militarisma galu, bet politiski sekmēja krievu sarkanā totalitārisma un militarisma ievirzīšanos un nostiprināšanos tālu jo tālu Eiropā.

Otra pasaules kara faktiskā noslēgumā Padomju Krievija ar savu varu ir ieguvusi un anektējusi sekojošas teritorijas: 1) Pētsamo rajonu, Viborgas apgabalu un Porkalas bazi no Somijas, 2) Baltijas valstis: Igauniju, Latviju un Lietuvu, 3) Austrumu Poliju, 4) Ziemeļu Bukovinu un Besarabiju no Rumānijas, 5) Karpatu-Ruteniju no Čehoslovākijas un 6) Karalauču apgabalu no Vācijas. Tie ir ārkārtīgi lieli teritoriāli ieguvumi. Daži no tiem nekad nav piederējuši krievu caru imperijai: Galīcija, Ziemeļu Bukovina, Karpatu-Rutenija, Karalauči.

Krievu armijas stacionēšana centrālās un dienvidaustrumu Eiropas dažādās valstīs ir savās faktiskās konsekvencēs radījusi — vismaz uz laiku — lielas politiskas pārgrozības Eiropā: 1) patlaban Maskavas pilnīgā noteicējā iespaidā atrodas Polija, Bulgārija, Dienvidslāvija, Rumānija, Ungārija, Čehoslovākija un okupētā Vācijas daļa un 2) daļējā iespaidā Somija un Austrija.

Šādas varas pozīcijas Eiropā ieņem pēc otrā pasaules kara faktiskām beigām padomju imperija. Starpība ir ārkārtīga, ja šie stāvokli salīdzina ar Padomju Krievijas stāvokli Eiropā pēc pirmā pasaules kara 1919. gadā.

Tāpēc arī varam secināt: otrā pasaules kara radītie vispārējie faktiskie apstākļi patlaban ir ļoti nelabvēlīgi Baltijas problēmas atrisināšanai tā, kā to vēlas Baltijas nācijas.

BALTIJAS PROBLĒMA PĒC OTRĀ PASAULES KAĶA

Kaut arī mēs šodien nevaram konkrēti paredzēt, kad un kādos apstākļos varēs atrisināt Baltijas starptautisko problēmu, tomēr pilnīgi skaidrs jau tagad, ka to nevar atrisināt kā atsevišķu problēmu, bet tikai kopsakarībā ar vispārējo cīņu pret Padomju Savienību.

Nevena imperiālistiska lielvalsts labprātīgi neatsakās no tā, ko varas ceļā ieguvusi. Tāpēc arī nav domājams, ka padomju imperija brīvprātīgi atteiksies no visa tā, ko tā ieguvusi kopš 1939. gada.

Ir saprotams, ka Baltijas tautas pašas ar saviem spēkiem nevar salauzt padomju diktatūras varu un iegūt savu brīvību. Viņas var pāriet aktīvā cīņā par savu brīvību tikai ārkārtējos apstākļos, kad kļūst novājināti padomju diktatūras spēki. Tādus apstākļus varētu izsaukt trešais pasaules karš un iekšējas cīņas Padomju Savienībā valsts varas dēļ.

Kur ir tas lielais starptautiskais spēks, kas varētu un gribētu uzņemties cīņu pret Padomju Savienību?

Lielā Eirāzijas valsts faktiski gan nav tik stipra, kā viņa savu varu prata pēc kara izspēlēt. Padomju Savienība ir smagi cietusi karā. Viņa zaudējusi ap 6 milj. kritušu karavīru. Viņu smagi nopostīja vācu iebrukums un izdzišana. Bet tomēr krievu imperijas

armija stāv Eiropā līdz linijai no Štetinas līdz Triestai. Ja arī ne saimnieciski, tad tomēr psiholoģiski padomju imperija ir svarīgs varas faktors pasaulē, kuŗa rīcībā visur ir sava piektā kolonna.

Pēc pirmā pasaules kara pret Maskavas komunistu ļoti vājo militāro varu Eiropā nostājās militāri varenā lielvalsts, galvenā uzvarētāja — Francija. Tā saistīja ap sevi Poliju, Rumāniju, Dienvidslaviju un Čehoslovākiju. Bet šodien Francija vairs nav pirmās šķiras lielvalsts. Viņas agrākos draugus ir par saviem vasaļiem pārvērtusi Krievija. Šodien Francija ir saimnieciski un militāri vāja, psiholoģiski ļoti sagurusi. Francijā ir spēcīga Maskavas piektā kolonna, kas ļoti traucē Francijai atgūt savu pastāvīgo lielo lomu Eiropā.

Vācija tik smagi cietusi otrā pasaules kara, ka patlaban nemaz nav valsts. Un ja arī, beidzot, Vācijā nodibinās valsti, tad tomēr tā ilgu laiku nebūs nekāds militārs faktors Eiropā.

Lielbritānija iziet no otrā pasaules kara stipri novājināta. Viņai smagu postu nodārīja gaisa bombardēšanas. Bet jo sevišķi Anglijai nokausēja ilgstošā intensīvā piepūle. Anglija iztērēja savas rezerves pasaulē un sataisīja lielus ārējus un iekšējus parādus. Anglijai nav vairs tās saimnieciskā svara pasaulē, kas tai bija pirms otrā pasaules kara. Nav arī vairs agrākā politiskā svara. No Lielbritānijas raisās vaļā Indija, Ēģipte, Burma un Palestīna. Šodien vairs nav varenās britu imperijas, kas senāk ar pilnu krūti stājās pretī krievu imperijas ekspansijai. Bet Lielbritānija šodien, tomēr, ir lielvalsts, kuŗai savs vārds sakāms pasaules politikā. Anglijai ir stipra jūras flote, viņai ir spēcīga aviācija. Anglijai ir lielas politiskas tradīcijas un varens nacionāls pašlepnums, kas tik spīgti izpaudās uz āru laikā no 1940. g. jūnija līdz 1941. g. jūnijam, kad Anglija viena pati, militāri nesagatavota, varonīgi cīnījās pret Hitlera pārspēku.

Pēc otrā pasaules kara Lielbritānija attīsta zināmu politisku pozīciju pret padomju imperijas ekspansīvām tieksmēm un agresijām. Viņa ar ieroču varu atbalstīja Grieķiju un politiski sedza Turciju pret Maskavas draudiem. Tomēr uzņemties galveno cīņu pret Padomju Savienību, to Anglija negrib un nevar. Lielbritānija ir par vāju, lai stātos katēgoriski pretim padomju imperijas agresīvām tieksmēm Eiropā un Āzijā, Lielbritānija tagad grib izvairīties

rities no kara un lieliem satricinājumiem un tāpēc gribētu atrast kādu kompromisu ar Padomju Savienību, ja tik vien tāds būtu iespējams.

Tāpēc kļuva neizbēgami, ka pret šīm padomju imperijas ekspansijas un varas tieksmēm galvenā lomā nostājās spēcīgākā pasaules lielvalsts — ASV. Otrā pasaules karā tās nemaz nav cietušas no iebrukuma un gaisa uzbrukumiem; tās guva uzvaru karā ar savas tehnikas pārspēku un tāpēc samērā ļoti maz zaudēja cilvēkus kara laukos — ap 400.000, kas pret 150 milj. iedzīvotājiem nav liels upuris. Karš paplašināja ASV rūpniecību, kuģniecību un tirdzniecību, kas iespiedās visur tur, kur zuda vācu un angļu saimnieciskie sakari; ASV aizdeva kara laikā kara materiālus ārvalstīm un padarīja tās no sevis atkarīgas. Šodien ASV ir ārkārtīga saimnieciska vara un tehnisks spēks un līdz ar to lielākā militārā vara pasaulē: atombumba, varena gaisa flote un ārkārtīgi spēcīga jūras flote.

Un šis pasaules lielākais spēks negrib izolēties no pasaules, kā to darīja ASV pēc pirmā pasaules kara. Taisni otrādi: pēc otrā pasaules kara ASV grib aktīvi līdzdarboties visā pasaules politikā. Un tāpēc neizbēgami, ka ASV nonāk permanentā pretešķībā ar otru pasaules lielvalsti, ar padomju imperiju, kurai ir savas plašas ekspansijas tieksmes Eiropā un Āzijā. Šis divas lielvalstis, kas vakar kopēji karoja pret Hitlera Vāciju, šodien cīnās savā starpā, kaut arī ne tiešā karā. ASV atbalsta nacionālo Ķīnu viņas ilgstošā karā pret komunistiem resp. pret Padomju Savienības ietekmi. Šis ASV pabalsts bijis, acīm redzot, ļoti svarīgs, jo nacionālā Ķīna var uzrādīt zināmus panākumus: viņa izdzinusi komunistus no Jenanas, kur 13 gadi atradās Ķīnas komunistu valdība. ASV atbalstīja ļoti noteikti Irānas (Persijas) valdību cīņā pret Azerbaidžanas dumpiniekiem, resp. pret Padomju Savienību. Tagad ASV ļoti noteikti saimnieciski un politiski atbalsta Grieķiju, kuŗu apdraudēja Bulgārijas, Dienvidslavijas un Maskavas atbalstītie partizāni, un arī Turciju, ko tieši apdraudēja padomju imperija.

Pēc prezidenta Trumena 1947. g. 12. marta runas var teikt, ka šo savu noteikto politiku pret Padomju Savienību ASV turpinās, jo Vašingtonas valdība tagad ir skaidri sapratusi, ka Padomju Savienības varas politikai jāstāda pretī vara — sava un citu valstu vara. Gaŗām Apvienoto Nāciju organizācijas neauglīgai politiskai

vārdu spēlei ASV ir sākusi plašā stilā savu brīvības un miera nosargāšanas politiku ar varas līdzekļiem.

ASV grib nosargāt pret komunistu infiltrāciju un agresiju visu Vidusjūras joslu: ne tikai Turciju un Grieķiju, bet arī Itāliju un Franciju.

Ja ASV savu brīvības politiku gribētu konsekventi turpināt, tad viņām būtu jāprasa brīvības un neatkarības nodrošināšana Rumānijai, Ungārijai, Polijai, Somijai un arī Baltijas valstīm. Bet cik tālu un cik asi savā ārpolitikā ASV ies pret Padomju Savienību, tas šodien vēl nav nosakāms. Pagaidām ASV savā cīņā pret Padomju Savienību ietur **defensīvu** līniju: tās negrib ļaut Krievijas imperijai tālāk izplēst savu politisko ietekmi, bet tās neizrāda aktīvu gribu spiest krievus Eiropā atpakaļ aiz 1939. g. robežas.

Baltijas jautājuma varbūtējo risināšanu starptautiskajā situācijā, kas radusies pēc otrā pasaules kara, var formulēt sekošos punktus:

1. Politiskā pretešķība starp ASV un Padomju Savienību ir tik dziļa un ilgstoša, ka varbūtējās vienošanās par dažādiem konkrētiem ārpolitikas jautājumiem nevarēs radīt tāli ejošu izlīgumu, kas varētu nodrošināt ilgstošu mieru starp šīm pasaules lielvalstīm. Tāpēc var secināt: ASV nekādā veidā neatzīs Baltijas valstu iesaistīšanu Padomju Savienībā.

2. Nav domājams, ka Padomju Savienība varētu zem ASV spiediena miera ceļā atteikties no Baltijas valstīm: aizvēkt savu armiju un dot iespēju atjaunot šo valstu neatkarību. Laikam gaļ padomju imperijas sabrukums trešajā pasaules karā būs starptautiskais priekšnoteikums Baltijas valstu atjaunošanai.

Bet paredzēt, kad trešais pasaules karš varētu izcelties, to šodien nevar neviens. Nav jāaizmirst, ka ASV vienas pašas nevar karot ar Padomju Savienību, bet Eiropas lielvalstis Anglija un Francija ir smagi nokusušas otrā pasaules karā un tāpēc psiholoģiski nemaz nav sagatavotas jaunam karā.

Tādas ir Baltijas valstu atjaunošanās izredzes pēc otrā pasaules kara.

Baltijas neatkarīgās valstis dzima lielu politisku lūzumu laikmetā, ko nesa pirmais pasaules karš. Viņas dzima kā nacionālās un politiskās brīvības cīņu noslēgums Eiropas austrumu daļā, kur vi-

sas tautas ar īpatu nacionālu kultūru un savām vēsturiskām tradīcijām: somi, igauņi, latvi, lietuvji un poļi radīja vai atjaunoja savas neatkarīgās valstis. Tāpēc nepatiess ir apgalvojums, ko šodien pauž padomju literārie algādži, ka Baltijas valstis ir bijušas dažu ārvalstu mākslīgi radījumi. **Brīvās Baltijas valstis bija daļa no brīvās Eiropas.**

Kad bojā gāja politiskā brīvība Vācijā, tad sākās politiskās un nacionālās brīvības norietī Baltijā. Otrais pasaules karš, ko izraisīja Berlīnes un Maskavas despotiju saprašānās, sagrāva neatkarīgās Baltijas valstis. Totālitarismā un nebrīvībā tās gāja bojā. Politiskās brīvības un demokrātijas norietī nesa nacionālās brīvības pastarus.

Rietumu demokrātikās lielvalstis uzvarēja otrajā pasaules karā, bet tikai daļēji. Vienā lielā Eiropas daļā uz Vācijas varas drupām paceļas tagad Krievijas totālitarā imperija. Tomēr neizbēgami nāks reiz laiks, kad sabruks šī varas konstrukcija un uzvarēs brīvība un demokrācija visur tur, kur tagad valda krievu diktatūras vara.

BALTIJAS FEDERĀCIJA UN EIROPAS SAVIENĪBA

Mums jāizprot mūsu valsts pagātne, jāmācās no smagiem piedzīvojumiem. No pagātnes jāmet skats nākotnē. Un ja atbrīvotajai Latvijai mēs gribēsim garantēt drošu nākotni, tad būs nepieciešams atšķēties no pilnīgas valsts suverēnitātes un iesaistīties plašākās apvienībās.

Kaut gan Baltijas valstu apvienošana **Baltijas federācijā** un tās iesaistīšana nākotnēs **Eiropas savienībā** ir divi atsevišķi tematī, tomēr šī apcerējuma noslēgumā par abiem jāsaka dažī vārdi.

Suverēnās Baltijas valstis spēja straujā tempā veidot nacioālo kultūru un attīstīt saimniecisko dzīvi. Bet politiskā un militārā ziņā atsevišķās neatkarīgās Baltijas valstis bija vāji faktori, kas paši par sevi nevarēja garantēt drošību. Tāpēc nākotnē ir nepieciešams apvienot Igauniju, Latviju un Lietuvu vienā kopējā valstiskā organismā: **Baltijas federācijā.**

Nākotnē Baltijas valstīm būtu kopēji jākārtos sekojošas lietas: ārējā politika, valsts aizsardzība, muitas politika, ārējā tirdzniecība, naudas sistēma, satiksme, finanču un dažas juridiskas

lietas. Baltijas valstu autonomai likumdošanai un pārvaldīšanai paliktu sekojošas lietas: nacionālā kultūra un izglītība, sociālpolitika, iekšlietas, lielākā daļa saimnieciskie uzdevumi (lauksaimniecība, rūpniecība, tirdzniecība) vietējā satiksme, vietējo nodokļu politika, juridiskās un tiesu lietas.

Pilnīgi saskaņot patstāvīgu suverēnu valstu ārpolitiku ir ļoti grūti. To mēģina panākt ar politiskās savienības palīdzību. Tikai retos gadījumos un ar lielām grūtībām izdodas pilnīgi saskaņot suverēnu valstu ārpolitiku, Viena ārpolitika var būt tikai valstiskam organizmam, kuŗam ir viena ārpolitiska griba un speciāli organi ārpolitikas veidošanai. **Ārpolitikā** Baltijas valstīm ir ne tikai vienādas, bet **kopējas dzīvības intereses**. Tāpēc tām ir kopēji ārpolitikas uzdevumi, kas kopēji veicami. It īpaši tas sakāms par valsts drošības garantēšanu. To skaidri pierāda Baltijas valstu pieredze. Nodrošināt savu brīvību Baltijas nācijas var tikai ar kopēju diplomātiju.

Savu brīvību Baltijas nācijas var aizsargāt ar kolektīvu spēku. Šo spēku zināmā mērā var radīt arī pilnīgi suverēnas valstis ar militāro savienību. Tomēr trīs mazās Baltijas valstis savu militāro aizsardzības spēku vislabāk var attīstīt, ja viņas to kopēji veido visciešākā pastāvīgā sadarbībā. Šādu sadarbību nevar panākt ar suverēnu valstu militāro savienību. To var panākt tikai ar kopējiem valsts organiem, kas visus atsevišķos militāros spēkus sakausē vienā sistēmā un vadībā. Kaŗa gadījumā triju Baltijas valstu bruņotie spēki var funkcionēt kā viens organisms tikai tad, ja jau miera laikā visiem šiem atsevišķiem spēkiem ir viena vadība, vienādas kaujas spējas, vienāds apbruņojums un kopēja apgāde. Viss tas prasa, lai jau miera laikā būtu vienāda armijas uzbūve ar kopējiem centrālām organiem, kas vada un saskaņo militāro apmācību, kaŗaspēka izveidošanu un apbruņošanu. Baltijas federācija apvienotu 6 miljoni cilvēkus. Kultūrāli attīstīti, pašapzinīgi un militāri labi apmācīti šie cilvēki var kļūt par pamatu diezgan nozīmīga **militāra spēka** izveidošanai.

Arī cieša **saimnieciska kopdarbība** ir vajadzīga Baltijas nācijām. Apvienojot treju teritoriju un nāciju tautsaimniecību vienā saimnieciskā organismā, celsies kopējais Baltijas nāciju saimnieciskais spēks, kas ir galvenais pamats militāram spēkam. Arī saimnieciski

uzdevumi pasaules tirgū prasa Baltijas nāciju saimniecisko spēju un spēku apvienošanu. Tāpēc Baltijas federācijas kompetencē būtu jāietilpina: muitas, ārējā tirdzniecība un naudas sistēma ar kopēju emisijas banku. Šāda kopējība neizbēgami prasa saskaņot arī saimnieciskās politikas pamatprincipus, noteikumus par valsts monopoliem un akcijām, u.t.t.

Kopēji kārtojamas arī **satiksmes lietas**: galvenās dzelzceļu līnijas, lielās šosejas, ostas, pasts, telegrafs, telefons un gaisa satiksme.

Bez tam kopēji jākārtā zināmā apmērā arī **finances**: kopēji jāpārzina federācijas ienākumi un izdevumi. Kopēji būs jāsedz izdevumi ārpolitikas, armijas un satiksmes vajadzībām, kā arī federālo valsts organu uzturēšana. Kopēji būs jātagādā federācijas ienākumi. Kā vienu no federācijas ienākuma avotiem var minēt muitas.

Federācijā kopējām vajadzēs būt arī dažām **juridiskām** normām, piem., kopējiem jābūt likumiem par vekseliem, par pavalstniecību u.t.t.

Lai veiktu visus šos uzdevumus, ir jārada Baltijas federācijas pastāvīgie organi, kuņiem būtu kā izpildītājas, tā arī lēmējas funkcijas. Baltijas federācija dibināma uz **vienlīdzības** pamatiem: tās organu uzbūvē būtu jāievēro pilnīga vienlīdzība starp visām trim Baltijas nācijām.

Baltijas federācijas uzbūves shemu var iedomāties sekojošā veidā:

I. Katrai Baltijas valstij ir savs demokrātiski vēlēts parlaments un sava valdība. Tie lemj un rīko visas lietas, kas ar federācijas satversmi nav nodotas Baltijas federācijas kompetencē.

II. Baltijas federācijas organi varētu būt sekojošie:

1. Valsts prezidents un 2 viceprezidenti, kuņus uz 3 gadiem ievēl Baltijas federācijas padome. Valsts prezidenta un viceprezidentu amati ik pēc 3 gadiem pāriet no vienas Baltijas nācijas uz otru. (Federācijas prezidents reprezentē Baltijas federāciju starptautiskā laukā: pie viņa akreditējas ārvalstu sūtņi un viņš formāli iecel Baltijas federācijas sūtņus).

2. Baltijas federācijas augstākais lēmējs organs ir federācijas padome 30 locekļu sastāvā, kuņus uz trīs gadiem ievēl Igaunijas, Latvijas un Lietuvas parlamenti, vēlot ik pa 10 delegātiem no katra parlamenta.

3. Federācijas valdībā ieiet 9 personas: priekšsēdis un divi viņa vietnieki un sekojošie ministri — ārlietu, aizsardzības, saimniecības, finanču, satiksmes un juridisko lietu. Šīs amata personas ik pa 3 no katras valsts ievēl Baltijas federācijas padome. Visos šajos kopējos resoros ir 2 viceministri no dažādām valstīm un tie mainās līdz ar ministriem.

4. Kopējas sūtniecības un konsulāti ārvalstīs.

5. Kopējas ministrijas: ārlietu, aizsardzības, saimniecības, finanču, satiksmes un juridisko lietu. Tās savus praktiskos uzdevumus realizē ar attiecīgām vietējām ministrijām.

6. Baltijas emisijas banka.

7. Baltijas federācijas augstākā tiesa, kas izšķir strīdus starp Baltijas valstīm un strīdus, kas stāv sakarā ar Baltijas federācijas satversmes iztulkošanu.

Var atzīt šādu vai citādu Baltijas federācijas uzbūvi, piešķirt tai plašākus vai šaurākus kopējus uzdevumus. Galvenais ir atzīt Baltijas federācijas nepieciešamību. Tā būs dibināma tūlīt, tikko sabruks krievu vara Baltijā. Paralleli Baltijas valstu atjaunošanai būs jāveic Baltijas federācijas dibināšanas darbs. Tas nebūs viegls. Daudz šķēršļu un grūtību būs jāpārvar. Dažādi aizspriedumi un šauras egoistiskas intereses būs jāatspiež pie malas. Bet ja mērķis ir liels un svarīgs, tad visas grūtības, pat vislielākās, ir pārvaramas ar labu gribu. Baltijas federācija var celt Baltijas valstu kopējo saimniecisko svaru pasaules saimniecībā un var stiprināt Baltijas politisko un militāro spēku pret Krievijas lielvalsti. Tomēr jāatzīst, ka Baltijas federācija nevar būt kā vienīgais Baltijas nāciju brīvības nodrošinātājs. Krievijas imperijas teritorijas plašums, lielais iedzīvotāju skaits un to dabiskais pieaugums nākotnē var radīt apdraudējumu Baltijas federācijai. Tāpēc Baltijas federācijas nākotnes drošības problēma pilnīgi būtu atrisināma, iesaistot Baltijas federāciju kādā plašākā valstu savienībā. Kāda tā varētu būt, par to šodien pārāgri spriest. Tomēr daži vārdi sakāmi par Eiropas savienību, par kuŗu šodien jau spriež tālredzīgi rietumu Eiropas politiķi.

Jau agrāk atsevišķi domātāji un rakstnieki ir aicinājuši Eiropas tautas apvienoties, lai novērstu postošus karus un sekmētu civilizācijas un kultūras attīstību. Jo sevišķi spilgti šo domu izsaka

franču lielais rakstnieks Viktors Igo vārdiem: „Es esmu nākamo Eiropas savienoto valstu pilsonis.“ Bet dzīve gāja garām domātāju un rakstnieku aicinājumiem. XIX g. s. beigās un XX g. s. sākumā lielvalstis pārņēma varas nacionālisms, militārisms un imperiālisms, kā rezultātā radās pirmais pasaules kaņš.

Pēc šī kaņa vācietis Kudenhove-Kalergi uzsāka aktīvu propagandu par Eiropas apvienošanu federatīvā savienībā. Viņš nodibināja īpašu Paneiropas biedrību, kas visās Eiropas valstīs mēģināja popularizēt Eiropas apvienības ideju. Tomēr šis idejiskais virziens nekļuva par politisku faktoru Eiropā, neietekmēja tās politiskos likteņus. Eiropas tautas cerēja, ka Tautu Savienība izveidosies par svarīgu miera un tautu sadarbības faktoru.

Bija arī politiķi, kas saredzēja Tautu Savienības darba nepilnības un gribēja veidot kaut ko konkrētāku. 1930. gadā Francijas ministru prezidents Aristids Brians ierosināja projektu dibināt Eiropas politisku un saimniecisku savienību. Tomēr šis projekts nerada atbalstu Anglijā un Vācijā.

Tautu Savienības nevarību un Eiropas savienības idejas neveiksmi izmantoja hitleriskais varas nacionālisms un izprovocēja otro pasaules kaņu. Visas Eiropas tautas, kā uzvarētās, tā uzvarētājas šī kaņa rezultātā cieš smagu saimniecisku postu, daudz lielāku nekā pēc pirmā pasaules kaņa. Šis kaņa sekas būs sajūtamas vēl ilgu laiku. It īpaši tas sakāms par Vāciju. Bet bez Vācijas saimnieciskas atveseļošanas nav domājams arī Eiropas saimnieciskais uzplaukums. Eiropa tagad nīkst savās ruīnās.

Francija un Anglija, kas XIX g. s. kā bagātākās lielvalstis kreditēja visu pasauli, šodien ir saimnieciski dezorganizētas, apkrautas ar ārkārtīgiem parādiem, kļuvušas atkarīgas no ASV kredītiem un tirdzniecības. Turpretī ASV pēc otrā pasaules kaņa kļuvušas par īsto pasaules saimniecisko noteicēju.

Arī šī kaņa politiskās sekas ir ļoti svarīgas Eiropai. Padomju Savienība izplētusi savu varu līdz linijai Štetine-Triesta. Krievijas komunistiskā imperiālisma ekspansija apdraud visu Eiropas kontinentu.

Visas šīs otrā pasaules kaņa sekas sāk ietekmēt Eiropas politisko domu. No jauna ceļas augšā Eiropas apvienošanas ideja. Tagad Eiropas savienības doma rod aktīvus atbalstītājus Anglijā. Jau

1946. gadā Vinstons Čerčils kādā plašā runā pacēla Eiropas federālās ūnijas ideju, kā reālu nepieciešamību tās saimnieciskai atplaukšanai un Eiropas civilizācijas nosargāšanai. Šī domā kļūst populāra Anglijā: ap to pulcējas visu politisko partiju pārstāvji, baznīcas un dažādas miera organizācijas. Arī Eiropas cietzemē, it īpaši Francijā, Beļģijā, Holandē un Itālijā Eiropas savienības idejai radusies dzīva atbalss.

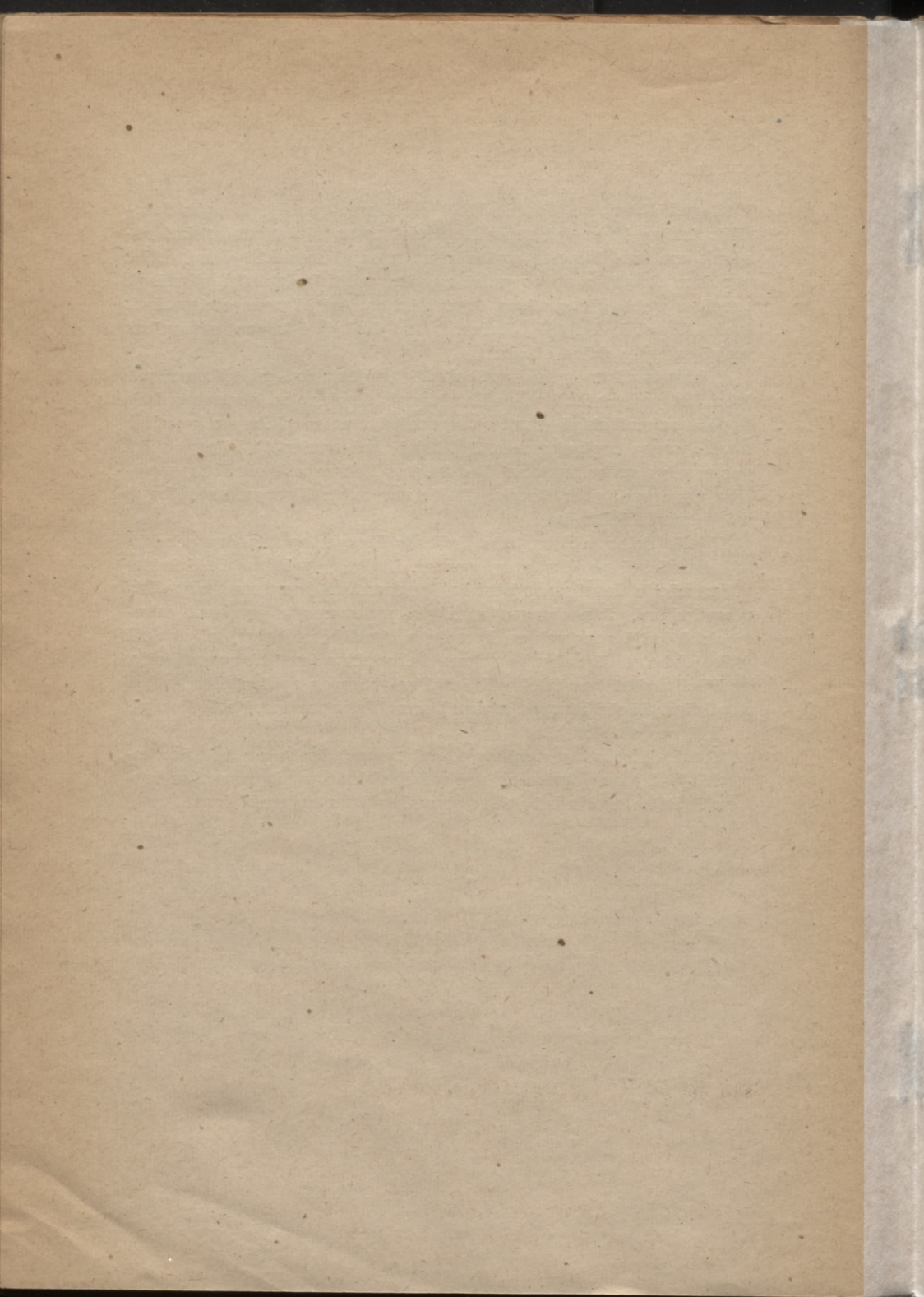
Kādas izredzes ir šai kustībai? Visi objektīvie apstākļi runā par labu Eiropas savienības nodibināšanai. Apvienojot Eiropas valstis kopējā saimnieciskā (muitas) savienībā, rastos plaša un veselīga baze Eiropas uzplaukumam. Politiskā ziņā apvienotā Eiropa kļūtu par svarīgu spēka faktoru. Tad beigtos Padomju Savienības uzmaiņa un draudi pret Eiropu. Tāpēc var teikt: Eiropas savienība ir dzīves nepieciešamība.

Tomēr lielas grūtības būs jāpārvar Eiropas apvienošanas kustībai, kamēr tā panāks savu uzvaru. Zināmas grūtības radis atsevišķo nāciju šaurās, egoistiskās intereses un šauri nacionālistiski aizspriedumi. Jau diezgan sarežģīts uzdevums ir apvienot saimnieciskā ūnijā abas vakaru lielvalstis Angliju un Franciju. Bet vēl grūtāk būs panākt abu šo vakaru lielvalstu saimniecisku savienību ar Vāciju. Bet bez Vācijas līdzdalības Eiropas apvienošana ir ļoti nepilnīga. Tāpēc Eiropas savienības realizēšanas iespēja šodien vēl ir lielā neskaidrībā tīta.

Tomēr Eiropas savienības idejai mums jāseko ar dzīvāko interesi, jo Eiropas savienība var nākotnē kļūt par ļoti svarīgu faktoru Baltijas nāciju brīvības atjaunošanai un nodrošināšanai.

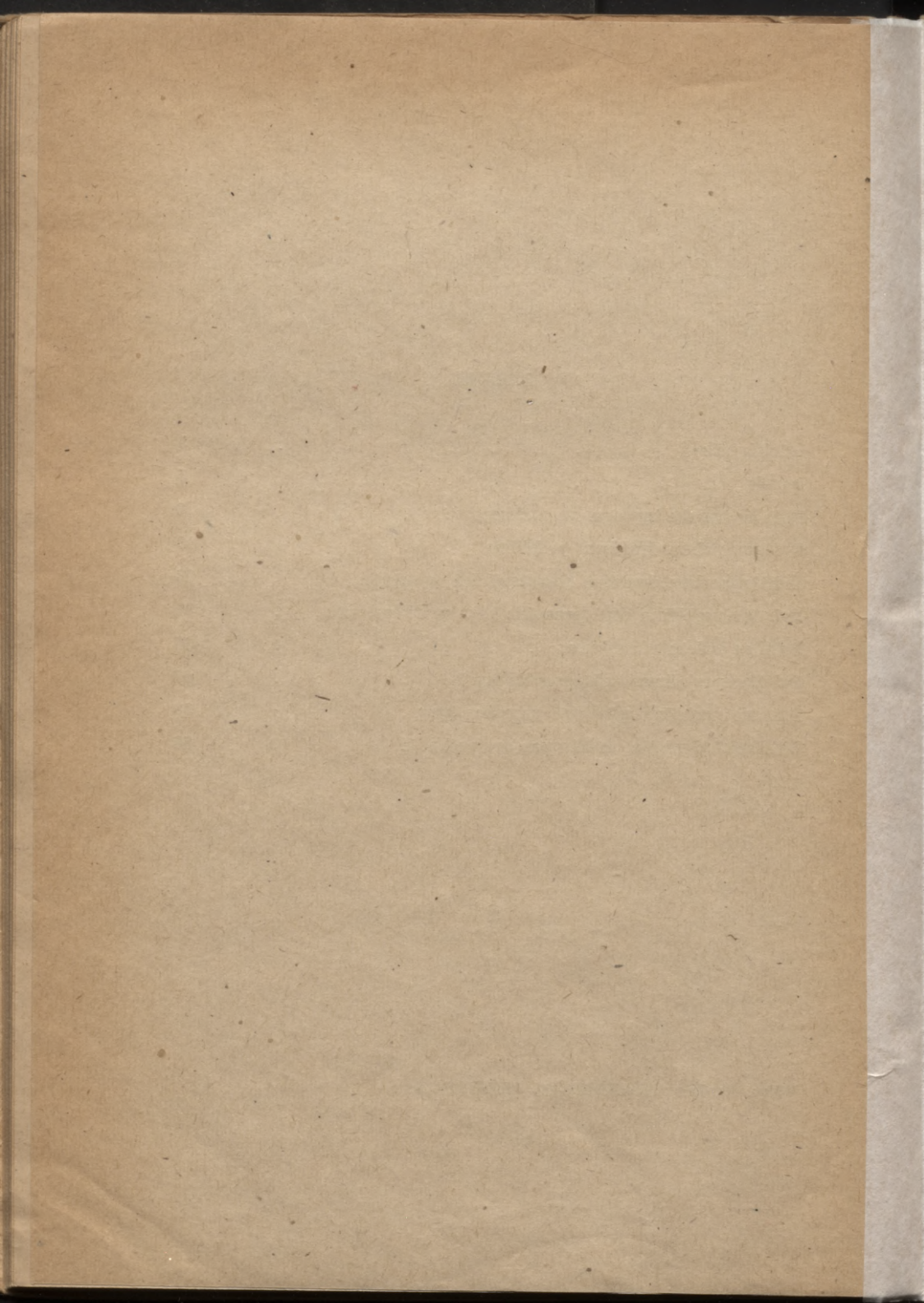
* * *

*

SATURS

	Lapp.
Priekšvārds	3
Ievads	5
Baltijas valstu tapšana un atzišana	6
Baltijas valstu drošības problēma	18
Baltijas valstu drošības starptautiskā garantija	23
Baltijas problēma otrā pasaules kara priekšvakarā	30
Baltijas valstu sabrukums	36
Baltijas problēma otrā pasaules karā	47
Baltijas problēma pēc otrā pasaules kara	52
Baltijas federācija un Eiropas savienība	56

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304059959

61